

T.C.

ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DİSİPLİNLERARASI DEĞERLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**LİSE ÖĞRENCİLERİNDE SOSYAL MEDYA
KULLANIMININ İNSANİ DEĞERLERE ETKİSİNİN
İNCELENMESİ (ZONGULDAK ÖRNEĞİ)**

Sena HALLAÇ EMCİ

Zonguldak 2024

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİSİPLİNLERARASI DEĞERLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

LİSE ÖĞRENCİLERİNDE SOSYAL MEDYA
KULLANIMININ İNSANİ DEĞERLERE ETKİSİNİN
İNCELENMESİ (ZONGULDAK ÖRNEĞİ)

Hazırlayan
Sena HALLAÇ EMCİ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Salih AYBEY

Zonguldak 2024

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda ve basımda enstitü tez yazım ve basım yönergesine uygun davranıldığını taahhüt ederim.

Sena HALLAÇ EMCİ

.../07/2024

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Disiplinlerarası Değerler Eğitimi Anabilim Dalında 215282133002 numaralı Sena HALLAÇ EMCI'nin hazırladığı “Lise Öğrencilerinde Sosyal Medya Kullanımının İnsani Değerlere Etkisinin İncelenmesi(Zonguldak Örneği)” başlıklı YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca ../../2024 günü saat da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezinin onayına OY ÇOKLUĞUYLA / OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Doç. Dr. Salih AYBEY
Tez Danışmanı

Doç. Dr. Halil ORTAKÇI
Üye

Doç. Dr. İsmet EŞMELİ
Üye

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 2024

Doç. Dr. Yücel NAMAL
Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurum : ZBEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Disiplinlerarası Değerler Eğitimi Anabilim Dalı

Tez Başlığı : Lise Öğrencilerinde Sosyal Medya Kullanımının İnsani Değerlere Etkisinin İncelenmesi (Zonguldak Örneği)

Tez Yazarı : Sena HALLAÇ EMCİ

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Salih AYBEY

Türü, Yılı : Yüksek Lisans Tezi, 2024

Sayfa Adedi : 68

Bu çalışmada, lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımının insani değerlere etkisi incelenmiştir. Araştırma, 2022-2023 Eğitim-Öğretim yılında Zonguldak il merkezinde öğrenim gören ve basit rastgele örnekleme yöntemiyle seçilen 3 lise ve 674 öğrenci ile sosyal medya üzerinden uygulanan anket yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, öğrencilerin sosyal medyadaki insani değer algılarını belirlemede Kılıçer vd. tarafından geliştirilen Siber İnsani Değerler Ölçeği (SİDÖ) ve Özgenel vd. tarafından hazırlanan Ergenler İçin Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği (ESBMÖ) kullanılmıştır. İlgili ölçeklerin örneklem gruba uygulanmasıyla elde edilen veriler SPSS-27 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmadaki analizler kapsamında, Bağımsız Örneklem T-Testi, One-Way ANOVA Analizi, non-parametrik Kruskal Wallis-H analizi ve Pearson Korelasyon analizi uygulanmıştır.

Araştırma sonunda sosyal medya kullanımı süresi arttıkça lise öğrencilerinin insani değerler ölçeklerinden aldıkları puanların bazı alt boyutlarda düştüğü görülmüştür. Elde edilen bulgulara dayanarak çeşitli öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya, insani değerler, değerler eğitimi.

ABSTRACT

Institution : ZBEU Institute of Social Sciences Department of Interdisciplinary Values Education

Thesis Title : Examining the Impact of Social Media Use on Human Values in High School Students (The Case of Zonguldak)

Thesis Author : Sena HALLAÇ EMÇİ

Thesis Adviser : Assoc. Prof. Dr. Salih AYBEY

Type, Year : Master Thesis, 2024

Number of Pages : 68

In this study, the impact of social media use on the human values of high school students was examined. The research was conducted during the 2022-2023 academic year with a survey administered via social media to 674 students from three high schools in Zonguldak city center, selected through simple random sampling. To determine students' perceptions of human values on social media, the Cyber Human Values Scale (CHVS) developed by Kılıçer and the Social Media Addiction Scale for Adolescents (SMASA) prepared by Özgenel were used. The data obtained from applying these scales to the sample group were analyzed using the SPSS-27 program. As part of the analysis, Independent Samples T-Test, One-Way ANOVA, non-parametric Kruskal Wallis-H analysis, and Pearson Correlation analysis were conducted.

At the end of the research, it was found that as the duration of social media use increased, the scores of high school students on certain sub-dimensions of the human values scales decreased. Based on the findings, various recommendations were developed.

Keywords: Social media, human values, values education

ÖN SÖZ

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte teknoloji toplumu ortaya çıkmıştır. Bu toplum yapısının bir parçası olarak sosyal medya, toplumların hayatına girmiş ve etkisini giderek artırmıştır. Özellikle gençlerin ilgi odağı haline gelen sosyal medya, gençlerin zamanlarının büyük bir bölümünü burada geçirmesi nedeniyle etkisini daha da artırmıştır. Sosyal medyanın bilgi edinme, yeni arkadaşlıklar kurma, sosyalleşme ve eğitim gibi olumlu işlevleri olmasına rağmen, gençlerin düşünce ve değer yapılarını değiştirebilecek olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Özellikle okul çağındaki ergenlerin zamanlarının büyük bir kısmını sosyal ağlarda geçirmesi, büyük ölçüde zararlı etkiler yaratmaktadır. Günlerinin çoğunu sosyal medyada geçiren ergenlerin düşünce yapıları yeni oluşmakta olduğundan, bu ortamdan doğal olarak olumsuz etkilenmektedirler. Günümüzde ergenlerin sosyal medyayı yoğun bir şekilde kullanmalarının düşünce ve davranışları üzerindeki etkileri merak konusudur.

Gençlerin sosyal medyayı daha fazla kullanması, aile bireyleri arasındaki iletişimin azalmasına yol açabilmektedir. Bu durum, ailenin ahlaki eğitim sağlama rolünü zayıflatırken, okulların bu alandaki işlevini artırmaktadır. Ailelerin, okuldan sadece akademik eğitim değil, aynı zamanda değer eğitimi konusunda da beklentileri olması, okulun sorumluluklarını artırmaktadır. Değerlerden arındırılmış bir eğitim sisteminin tam anlamıyla görevini yerine getirdiğini söylemek güçtür. Eğitim ile değerler arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Özellikle ergenlik döneminde sosyal medya kullanımının değerleri etkilediği söylenebilir. Bu durumda, ergenlerin sosyal medyada geçirdikleri zamanın insani değerleri etkileyip etkilemediği konusunda araştırma yapılması gerekmektedir. Bu yüzden araştırmada lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımının insani değerlere etkisi incelenmiştir.

Araştırmanın örneklemini olarak Zonguldak il merkezinde bulunan üç okul seçilmiştir. Veri toplama yöntemi olarak ise anket tercih edilmiştir. Bu araştırmanın amacı, lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımının, insani değerlere olan yaklaşımları üzerinde cinsiyet, sınıf düzeyi, günlük internet kullanım alışkanlıkları, sosyal ağ kullanım sıklığı ve internet kullanım süresi açısından olası farklılıkları

belirlemektir. Araştırmamızın ilk bölümünde kavramsal çerçeve ile ilgili bilgiler sunulurken ikinci bölümde bulgular ve yoruma yer verilmiştir. Bu tür araştırmalar, çeşitli hedef gruplar ve farklı seviyelerde gerçekteştirilerek Türkiye'deki sosyal medya bağımlılığını anlamamıza yardımcı olabilir. Özellikle gelecek nesillerin sağığı için bu sorunun çözümlüne yönelik çeşitli önlemler sunabilir.

Araştırmanın her aşamasında desteğini esirgemeyip beni yönlendiren, istediğimde rahatlıkla ulaştığım, değerli danışmanım Doç. Dr. Salih AYBEY'e teşekkür ederim.

Hayatımın her aşamasında olduğu gibi bu araştırma sürecinde de desteğini her zaman hissettiğim, babam Rüfet HALLAÇ'a, annem Arzu HALLAÇ'a ve canım kardeşlerime teşekkürü borç bilirim.

Tez sürecindeki stresli ve yoğun günlerde sevgisi ve sabrıyla yanımda olan kıymetli eşim Muhammet EMCİ'ye teşekkür ederim.

Çalışmamın hazırlanması aşamasında manevi desteğini esirgemeyen dostlarıma ve çalışmama katkı sağlayan tüm öğrencilere sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Sena HALLAÇ EMCİ

Zonguldak,2024

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR	7
1.1. Sosyal Paylaşım Ağları ve Sosyal Medya.....	7
1.1.1. Sosyal Medya.....	8
1.1.2. Sosyal Paylaşım Ağları	8
1.1.3. Mikroblog.....	9
1.1.4. Sosyal Ağ Çeşitleri.....	9
1.2. Değerler.....	10
1.2.1. Değerlerin İşlevi ve Özellikleri.....	11
1.2.2. Değerlerin Sınıflandırılması.....	13
1.2.3. Saygı Değeri.....	16
1.2.4. Doğruluk-Dürüstlük Değeri	17
1.2.5. Hoşgörü Değeri	18
1.2.6. Dayanışma Değeri.....	19
1.2.7. Barışçıl Olma Değeri	20
1.3. Değerler Eğitimi ve Öğretimi.....	21
1.3.1. Değerler Eğitiminde Yaklaşımlar	24
1.3.2. Karakter Eğitimi.....	28
1.3.3. Ailede Değer Eğitimi	30
1.3.4. Milli Eğitimde Değerler	31
1.4. Gençlik Dönemi Özellikleri	32
1.4.1. Gençliği Anlamak İçin Göz Önünde Bulundurulması Gereken Faktörler	33
1.5. Sosyal Medya ve Değer	36
2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	41
2.1. Evren ve Örneklem	41
2.2. Veri Toplama Araçları	43
2.2.1. Siber İnsani Değerler Ölçeği (SİDÖ).....	43

2.2.2. Ergenler için Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği (ESMBÖ).....	43
2.3. Verilerin Çözümlemesi	44
3. BULGULAR VE YORUM.....	45
3.1. Öğrencilerin Sosyal Medya Kullanımı ve İnsani Değerlere Yaklaşımlarının Cinsiyete Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulgular	45
3.2. Öğrencilerin Sosyal Medya Kullanımı ve İnsani Değerlere Yaklaşımlarının Sınıf Düzeyine Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulgular	47
3.3. Öğrencilerin Sosyal Medya Kullanımı ve İnsani Değerlere Yaklaşımlarının Günlük İnternet Kullanımına Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulgular.....	49
3.4. Öğrencilerin Sosyal Medya Kullanımı ve İnsani Değerlere Yaklaşımlarının Sosyal Ağları Kullanım Sıklıklarına Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulgular	52
3.5. Öğrencilerin Sosyal Medya Kullanımı ve İnsani Değerlere Yaklaşımlarının İnternet Kullanım Süresine Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulgular.....	54
3.6. Öğrencilerin Sosyal Medya Kullanımı ile İnsani Değerlere Yaklaşımları Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular	56
SONUÇ.....	59
KAYNAKÇA	62
EKLER.....	66
Ek 1: Siber İnsani Değerler Ölçeği (i-değer Ölçeği)	66
Ek 2: Ergenler için Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği.....	67
ÖZ GEÇMİŞ.....	68

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: M. Rokeach'ın Değer Sınıflaması	14
Tablo 1.2: Schwartz'a Göre Değerlerin Sınıflandırılması	15
Tablo 2.1: SosyoDemografik Bilgiler Tablosu	42
Tablo 2.2: Sık Kullanılan Sosyal Medya Uygulamaları Tablosu	42
Tablo 2.3: Normallik Varsayımı Analizi ve Güvenilirlik Analizi	44
Tablo 3.1: Cinsiyet Değişkeni T-Test Tablosu	45
Tablo 3.2: Sınıf Değişkeni Tek Yönlü Anova Analizi	47
Tablo 3.3: Günlük İnternet Kullanımı Değişkeni Tek Yönlü Anova Analizi	49
Tablo 3.4: İnternet Kullanım Sıklığı Değişkeni Tek Yönlü Anova Analizi	53
Tablo 3.5: İnternet Kullanım Süresi Değişkeni Kruskal Wallis-H Analizi	55
Tablo 3.6: Korelasyon Analizi Tablosu	56

KISALTMALAR LİSTESİ

Akt.	: Aktaran
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
TDK	: Türk Dil Kurumu
Vd.	: Ve diğerleri
SİDÖ	: Siber İnsani Değerler Ölçeği
ESMBÖ	: Ergenler için Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği

GİRİŞ

Bilgi çağı olarak adlandırılan günümüzde, bilgisayar teknolojisinin hızla gelişmesi ve özellikle internetin keşfiyle bu iki teknoloji, insan hayatının vazgeçilmez bir parçası olmuştur. İnternetin kullanımının yaygınlaşmasıyla, günlük yaşamda en çok tercih edilen ve en büyük değişikliklere yol açan iletişim araçlarından olmuş ve bu durum, insan hayatının erken evrelerinde etkisini göstermiştir. Teknoloji, eğitim, sağlık, bilim, eğlence ve savunma gibi alanlarda yer almakta, eğitim sisteminin işleyişine, ekonomik yaşama ve sosyo-kültürel hayata etki etmekte ve aynı zamanda kişilerarası etkileşimi yeniden şekillendirmektedir.

Gençler arasında internet kullanımının hızla yaygınlaştığı araştırmalarda görülmektedir. Artık bilgisayarı ve interneti aktif olarak kullanan, internet üzerinde oyunlar oynayan, arkadaşlarıyla iletişim kuran, günlük yaşamında sanal ortama sık sık giriş çıkış yapan ve internetin olmadığı bir hayatı düşünemeyen bir ergen kitlesi bulunmaktadır.¹

Problem

Kişilerarası iletişimi mümkün kılan ve bilgiye erişimde bir basamak haline gelen teknoloji, Web2.0 araçlarıyla yeni bir dönemi başlatmıştır. Web2.0 sisteminin hız kazanmasıyla, toplumsal hayattaki etkileşimi, yardımlaşma ve dayanışma hissini artıran internet ortamları, önceki dönemlerle benzerlik göstermeyen yeni platformlar olarak ortaya çıkmış ve dikkat çekmiştir. Bu ortamlar bloglar, mikrobloglar, sosyal ağlar ve sosyal paylaşım ağları gibi çeşitli isimlerle tanımlanabilse de, bütün bu ikinci nesil web unsurları en uygun tanımla sosyal medya olarak adlandırılmaktadır. Sosyal medya ağlarına katılım seviyesinde, gençler ve yetişkinler arasında büyük bir kullanım artışı gözlemlenmiştir. Özellikle okul çağındaki gençler, zamanlarının büyük bir kısmını sosyal medya kullanarak geçirmektedir.²

¹ Elif Çap, *Lise öğrencilerinin sosyal medyaya ilişkin tutumları ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki* (İstanbul: Marmara Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı / Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bilim Dalı, 2017), 1.

² Abdüssamed Meltem, *Lise Öğrencilerinin Sosyal Medyaya İlişkin Tutumlarının İncelenmesi: (Tarsus Örneği)* (Mersin: Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 1.

Dünya sürekli bir dönüşüm ve ilerleme sürecindedir. Bu dönüşüm, yeni değerler ve düşünceleri de beraberinde getirmektedir. Güngör'e göre teknoloji, değişimin öncüsü olarak değerlerimizi de etkilemiştir.³ Günümüzdeki teknolojik ilerlemeler, dünya görüşlerimiz ve inançlarımız üzerinde belirgin değişikliklere yol açarken, aynı zamanda inançlarımızın ve görüşlerimizin teknolojik gelişmelere önemli ölçüde etki ettiği bilinmektedir. Teknolojik ilerleme sosyal gelişmeden daha hızlı olduğunda, insanî değerlerin tehlike altında olduğu belirtilir. Gelişim sürecinde kritik olan, maddi ve manevi değerler arasındaki dengeyi korumaktır. Bu dengeyi koruduğumuzda, insanî değerlere ulaşma sürecini kolaylaştırarak toplum içindeki yaşam standartlarımızı sağlam bir temele oturtabiliriz.⁴

Günümüzde gençlerin sosyal medya kullanımlarının artması, aile bireylerinin birbirleriyle olan iletişimlerinin azalmasına sebep olabilmektedir. Bu durum, ailenin ahlaki eğitim sağlama rolünün azalmasına ve okulların bu alandaki işlevinin artmasına yol açmaktadır. Ailelerin, okuldan sadece akademik eğitim değil, aynı zamanda değer eğitimi konusunda da beklentileri olması, okulun sorumluluklarını artırmaktadır. Değerlerden arındırılmış bir eğitim sisteminin etkililiğini olduğunu söylemek güçtür. Eğitim ile değerler arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır.⁵

Özellikle ergenlik döneminde sosyal medya kullanımının değerleri etkilediği söylenebilir. Bu durumda, ergenlerin sosyal medyada geçirdikleri zamanın insani değerleri etkileyip etkilemediği konusunda araştırma yapılması gerekmektedir. Bu yüzden araştırmada lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımının insani değerlere etkisi incelenmiştir. Bu araştırmanın problemi "lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ile insani değerlere yaklaşımı arasında anlamlı fark oluşmakta mıdır?" olarak belirlenmiştir.

³ Erol Güngör, *Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2000), 145.

⁴ Hatice Tekin, *Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımı ile Algılanan İnsani Değerlerin İncelenmesi* (Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Thesis, 2016), 2.

⁵ Bülent Dilmaç, *İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği İle Eğitimin Sınanması* (İstanbul: Marmara Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Eğitimde Psikolojik Hizmetler Ana Bilim Dalı, 1999), 26-29.

Araştırmanın Alt Problemleri

Araştırmanın temel probleminden hareketle, aşağıdaki alt problemleri yanıtlamayı hedefleyeceğiz:

1. Lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ile insani değerlere yaklaşımı cinsiyetleri bakımından fark oluşturmakta mıdır?
2. Lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ile insani değerlere yaklaşımı sınıfları düzeyi bakımından fark oluşturmakta mıdır?
3. Lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ile insani değerlere yaklaşımı günlük internet kullanım durumları bakımından fark oluşturmakta mıdır?
4. Lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ile insani değerlere yaklaşımı öğrencilerin sosyal ağları kullanım sıklıkları bakımından fark oluşturmakta mıdır?
5. Lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ile insani değerlere yaklaşımı öğrencilerin internet kullanım süresi bakımından fark oluşturmakta mıdır?
6. Lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ile insani değerlere yaklaşımı arasında anlamlı fark oluşmakta mıdır?

Araştırmanın Önemi

Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarına baktığımızda “Bireylerin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlere bağlılığını benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını ve milletini seven, her zaman yüceltmeye çalışan; bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve duygusal olarak dengeli, sağlıklı bir şekilde gelişmiş bir karaktere ve kişiliğe sahip olmalarını; özgür ve bilimsel düşünme yeteneğine, geniş bir bakış açısına, insan haklarına saygıya, kişilik ve girişimcilik değerlerine sahip olmalarını; topluma karşı sorumluluk duymalarını; yapıcı, yaratıcı ve verimli bireyler olarak yetişmelerini amaçlamaktadır.”⁶ İfadeleri

⁶ Milli Eğitim Temel Kanunu (Milli Eğitim Temel Kanunu), 1739 5 (14 Haziran 1973).

görülmektedir. Bu kanun çerçevesinde, karakter eğitiminin milli eğitimimizin temel hedeflerinden biri olduğu anlaşılmaktadır.

Okullar, ileriki kuşakların davranışlarını, değerlerini ve alışkanlıklarını şekillendirme yetkisine sahip olmalıdır. Günümüzde karşılaşılan olumsuz durumlar karşısında, okullar öğrencilere sağlıklı seçenekler sunarak tercih yapma becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmalı ve ayrıca kendi tercihlerini yapabilmeleri için rehberlik etmelidir. Bir toplumun ilerleyişinin karakterli ve iyi yetişmiş nesillere bağlı olduğu genel bir kabul olarak bilinir.⁷ Fakat değerlere doğuştan sahip olunmaz, sonradan öğrenilir. Okulun bu konuda yeri önemlidir. Çünkü birey okul öncesi dönemden itibaren düzenli olarak 12 sene öğretim faaliyeti içerisinde yer almaktadır. Okullarda değerler eğitiminin nasıl yapılması gerektiği konusunda farklı görüşler olsa da hemfikir olunan konu değer eğitiminin okul sisteminin bir parçası olması gerektiğidir. Bu çalışma, okul ortamının temel unsurlarından biri olan insani değerler ile sosyal medya kullanımının etkileşimini inceleyerek önemli bulgular ortaya koyacaktır. Öğrencilerin sosyal medya kullanım alışkanlıklarının incelenmesiyle elde edilen bulgular, okullardaki rehberlik çalışmalarına yol göstererek, sorun yaşayan öğrencilere nasıl bir yaklaşım izlenebileceği konusunda kaynak oluşturabilir.

Öğrenme konusunda isteksiz veya kendilerini zorunlu hisseden öğrenciler ile öğrenmeye istekli ve motive olan öğrencilerin duygusal tepkileri farklılık gösterir. Bu nedenle, duygusal boyut her zaman eğitim ve öğretim sürecinde öncelikli olacaktır. Eğitimde duygusal boyutun göz ardı edilmesi, insanların bünyesinde bulunan belirgin bir yeteneğin kullanılmamasına neden olabilir. Duygusal boyut, bireysel ve toplumsal yaşam için kaçınılmaz bir bileşendir; içerisinde inançlar, tercihler, mutluluklar, umutlar, düşünceler, takdirler, değerler, ahlaki ve etik kavramlar gibi öğeleri barındırır.⁸ Yapılan çalışmada saygı, doğruluk-dürüstlük, dayanışma, hoşgörü ve barışçıl olma boyutlarında değerlerin nasıl algılandığı

⁷ Bülent Dilmaç, Zeynep Şimşir, “Değerler Eğitimi”, www.tarihistan.org- Tarih Stratejik Araştırmalar Merkezi (TARSAM) (Erişim 26 Mayıs 2024).

⁸ Ahmet Doğanay, “Değerler Eğitimi. Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi.”, Pegem-A Yayıncılık, (2006), 255.

araştırılmıştır. Öğrencilerin davranışlarının şekillenmesinde bu değerlerin önemi genel olarak kabul görmektedir.

İlgili Araştırmalar

Bu konu ile ilgili daha önce yapılmış bazı araştırmalar şunlardır:

1. Zekai Kaya'nın (2023) “Bilim ve sanat merkezlerinde öğrenim gören öğrencilerin siber insani değerlerinin incelenmesi: Samsun ili örneği” adlı yüksek lisans tezi.

2. Abdüssamed Meltem'in (2020) “Lise öğrencilerinin sosyal medyaya ilişkin tutumlarının incelenmesi (Tarsus örneği)” adlı yüksek lisans tezi.

3. Elif Çap (2017) “Lise öğrencilerinin sosyal medyaya ilişkin tutumları ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki” adlı yüksek lisans tezi.

4. Hatice Tekin'in (2016) “Ortaokul öğrencilerinin sosyal medya kullanımı ile algılanan insani değerlerin incelenmesi” adlı yüksek lisans tezi.

5. Kerem Kılıçer vd (2018) ait “Sosyal Medya Kullanıcılarına Ait Siber Davranışların İnsani Değerler Bağlamında İncelenmesi” adlı çalışma.

6. Adem Güneş ve Yasin Toprak'a (2022) ait “Manevi-İnsani Değerler Eğilimi ile Sosyal Medya Bağımlılığı Arasındaki İlişki” adlı çalışma.

7. Ahmet Koç'un (2020) “Öğrencilerin Sosyal Medya Tutumları İle Sosyal Medyanın Değerlere Etkisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” adlı çalışması.

8. Osman Varsak'a ait (2022) “Sosyal Medyanın Dinî Yaşantıya Etkileri: Bursa İl Merkezindeki Lise Öğrencileri Örneği” adlı çalışması.

Sınırlılıklar

Bu araştırma;

1. 2022-2023 Eğitim-Öğretim yılında Zonguldak Merkez ilinde öğrenim gören 674 öğrenci ile sınırlıdır.

2. Verilerin toplanma süresi 2022-2023 Eğitim-Öğretim yılı ile sınırlıdır.

Tanımlar

Sosyal Medya: İnternet teknolojilerini kullanarak iletişim kurma, bilgi paylaşma ve içerik üretme imkânı sunan bir platformdur.⁹

Değer: Belirli bir tutum, davranış tarzı veya varoluşun temel amacı hakkında uzun vadeli kişisel bir inançtır. Değer, bireyin tutum ve davranışlarını belirleyen bir ölçüttür. Toplumsal olarak değerler, bir sosyal grubun veya toplumun birlik, işleyiş ve devamlılığını sağlamak için önemli kabul edilen ortak düşünceler, amaçlar, temel ilkeler veya inançlar olarak tanımlanır.¹⁰

Araştırmanın Sayıtlıları

Araştırmanın sayıtlıları şunlardır:

1. Araştırmaya katılan öğrenciler veri toplama araçlarını samimi ve objektif bir biçimde yanıtlamıştır.
2. Araştırma örnekleme, evreni en iyi şekilde yansıtmıştır.
3. Araştırma yöntemi doğrultusunda elde edilen verileri doğrulamak için seçilen istatistiksel yöntemlerin araştırmaya uygun olduğu varsayılmıştır.

⁹Tarık Semiz - Buket Bora, “Sosyal Medya”, <https://www.stb.org.tr/Dosyalar/Arastirmalar/sosyal-medya.pdf>, ts.

¹⁰ “Diyanet Dergi | Diyanet - Aylık Dergi - Aile - Çocuk - İlmi Dergi - Bülten” (Erişim 26 Mayıs 2024).

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

1.1. Sosyal Paylaşım Ağları ve Sosyal Medya

Sosyal ağ siteleri, bireylerin belirli bir sistem dâhilinde herkese açık veya yarı açık bir hesap oluşturmaya, bağlantı paylaştığı diğer kullanıcılarla etkileşim halinde olmasına olanak sağlayan web tabanlı hizmetlerdir.¹¹

Sosyal ağ siteleri, farklı zamanlarda ve şekillerde sanal dünyada var olmuştur. SixDegrees adlı sosyal ağ sitesi, 1997 yılında faaliyete geçmiştir. Bu site kullanıcılarına profil oluşturma, arkadaşlarıyla bağlantı kurma ve arkadaşlarının listelerini görüntüleyebilme imkanı sunmuştur. Bahsedilen özellikler daha önce başka sitelerde kullanılmaktaydı fakat iki özelliği bir arada kullanan ilk sosyal ağ sitesi SixDegress olmuştur.¹²

Web 2.0 teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte, 2005 yılından itibaren sosyal ağ sitelerinin kullanımı önemli ölçüde artmıştır. Farklı yaş grubundaki birçok insan tarafından kullanılan sosyal ağ siteleri, kullanım süreleri açısından sosyal ağların ortaya çıktığı günden bugüne büyük bir artış göstermiştir.¹³

Arkadaşların birbirleriyle ve diğer insanlarla iletişim kurmasını sağlayan Facebook ve Twitter gibi sosyal medya platformları, kişilerin bilgi edinmesini ve bu bilgileri doğrultusunda topluluklar oluşturmalarına olanak sağlamıştır.¹⁴

¹¹ Danah M. Boyd - Nicole B. Ellison, “Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship”, *Journal of Computer-Mediated Communication* 13/1 (2007), 210-230.

¹² Boyd - Ellison, “Social Network Sites”, 214.

¹³ Yasemin Gulbahar vd., “Sosyal Ağların Eğitim Amaçlı Kullanımı”, *Türkiye’de İnternet Konferansı* 10 (01 Ocak 2010), 1-2.

¹⁴ Tekin, *Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımı ile Algılanan İnsani Değerlerin İncelenmesi*, 10.

1.1.1. Sosyal Medya

İnsanlar internet ortamında birbirleriyle iletişime geçerek kendilerine ait küçük dünya(small world) kurmuşlardır. Küçük dünya(small world) fenomeni, ilk kez 1967 yılında sosyolog Stanley Milgram tarafından ileri sürülmüştür.¹⁵

Günümüzde sosyal medya kullanan insanları düşündüğümüzde bu kavramın ne kadar yerinde olduğunu fark ediyoruz. Her kullanıcının kendine ait bir dünyası var. Bu durumun faydaları olduğu gibi zararları da mevcuttur. Araştırmamızın sonuç bölümünde bunlar açıklanmıştır.

Sosyal medya kabaca internet kullanıcılarının birbirleriyle çevrimiçi iletişim kurarak paylaşım yapmalarına olanak sağlayan sosyal ağ siteleridir.¹⁶

Mangold ve Fauds göre ise sosyal medya; kişilerin düşüncelerini paylaştığı, çok çeşitli çevrimiçi bloglar, forumlar, müşterilerin birbirleriyle iletişim kurabilecekleri e-postalar, ses, görüntü ve film içeren siteleri kapsamaktadır.¹⁷

1.1.2. Sosyal Paylaşım Ağları

Gelişen teknoloji sayesinde kişiler ya da kurumlar; bağlantı kurmak istedikleri kişilere, gruplara, markalara veya kurumlara sosyal medya üzerinden zaman ve mekân fark etmeksizin ulaşabilir. Bu sayede geniş bir sosyal ağ oluşmaktadır.¹⁸

Günümüzde akıllı telefonlar sayesinde istenilen zaman ve yerde sosyal medyaya ulaşım sağlanabiliyor. Bu durum da sosyal ağların kullanımını artırmaktadır.

¹⁵ Ferah Onat - Özlem Aşman Alikiliç, “Sosyal Ağ Sitelerinin Reklam ve Halkla İlişkiler Ortamları Olarak Değerlendirilmesi”, *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi* 3/9 (01 Haziran 2008), 1.

¹⁶ A. Kirtiş - Filiz Karahan, “To Be or Not To Be in Social Media Arena as the Most Cost-Efficient Marketing Strategy after the Global Recession”, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 24 (31 Aralık 2011), 260-268.

¹⁷ W. Glynn Mangold - David J. Faulds, “Social Media: The New Hybrid Element of the Promotion Mix”, *Business Horizons* 52/4 (Temmuz 2009), 357.

¹⁸ Tekin, *Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımı ile Algılanan İnsani Değerlerin İncelenmesi*, 9.

1.1.3. Mikroblog

Mikroblog, kişilerin kısa metin, resim, video veya ses gibi içerikleri internet üzerinden paylaşımlarına fırsat sağlayan bir sosyal medya türüdür.¹⁹ Mikrobloglar, kullanıcıların anlık olarak düşüncelerini, duygularını, deneyimlerini veya bilgilerini diğer kullanıcılarla etkileşimli bir şekilde paylaşımlarına fırsat verir.²⁰

Mikrobloglardan aynı zamanda güncel konular, haberler, olaylar hakkında fikir alışverişi yapmak için de faydalanılabilir.²¹

Mikroblogların en bilinenleri arasında Twitter, Tumblr, Instagram ve Facebook gibi platformlar sayılabilir.²²

1.1.4. Sosyal Ağ Çeşitleri

Sosyal ağ çeşitleri, kullanan kişilerin amaçlarına, ilgilendikleri alanlara ve paylaşımlarına göre değişiklik gösterir:²³

- **Kişisel sosyal ağlar:** Kişilerin kendilerini tanıtmak, arkadaş bulmak, iletişime geçmek ve devam ettirmek için kullandıkları sosyal ağlardır. Örnekleri: Facebook, Twitter, Instagram, Snapchat, TikTok, Google+.
- **Profesyonel sosyal ağlar:** Kişilerin çalışma hayatına bağlantılar bularak katkı sağlamak, iş ilanı vermek ya da iş aramak için kullanılan sosyal ağlardır. Örnekleri: LinkedIn, Xing, Viadeo, Academia.edu, ResearchGate.

¹⁹ Ece Ünür, “Geleneksel Medya’nın Sosyal Medyayı Nasıl Kullandığına İlişkin Bir İnceleme: Dizilerin Twitter Kullanımı”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 20/1 (Haziran 2016), 2.

²⁰ Serdar Akyıldız - Kadri Yılmaz, “Sosyal Medya Konulu Araştırmaların Bilim Haritalama Tekniği ile Bibliyometrik Analizi”, *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 16/28 (31 Ağustos 2020), 1-1.

²¹ Alev Üstündağ, “Çocukların Sosyal Medya Kullanım Durumları ve Sosyal Medyanın Çocukların Duygu Durumları Üzerine Etkisi”, *International Journal of Contemporary Educational Studies (IntJCES)* 6/2 (2020), 294-302.

²² Ünür, “Geleneksel Medya’nın Sosyal Medyayı Nasıl Kullandığına İlişkin Bir İnceleme: Dizilerin Twitter Kullanımı”, 3.

²³ “Sosyal Ağ Siteleri: Tanım, Tarih ve Araştırmalar* (danah m. boyd ve Nicole B. Ellison**)", çev. Şeyda Koçak Kurt, *Yeni Medya* 11 (2021), 139-142.

- **Eğitsel sosyal ağlar:** Kişilerin eğitim odaklı bilgi edinmek ve paylaşmak için kullandıkları sosyal ağlardır. Örnekleri: EBA, Moodle, Schoology, Khan Academy, Coursera.
- **Hobi ve ilgi alanı sosyal ağları:** Kişilerin ortak ilgi alanlarına sahip oldukları diğer kişileri bulmak, etkileşimde bulunmak için kullandıkları sosyal ağlardır. Örnekleri: Pinterest, Flickr, YouTube, Goodreads, Spotify.
- **Oyun sosyal ağları:** Kişilerin çevrimiçi oyun oynarken iletişime geçmek, arkadaş edinmek, oyunla ilgili bilgi almak için kullandıkları sosyal ağlardır. Örnekleri: Steam, Twitch, Discord, Roblox, PlayStation Network.

1.2. Değerler

İnsanlar sosyal varlıklar oldukları için çeşitli nedenlerden dolayı birlikte yaşamak zorundadırlar. Beraber yaşamaları için uymaları gereken toplumsal, siyasal, ahlaki ve kültürel birtakım kurallar vardır. Bu kurallar toplumun büyük bir kesimi tarafından benimsenerek uygulanır. O toplumu oluşturan fertler tarafından kabul edilen bu kuralların büyük bir bölümünü toplumsal değerler oluşturur. Bu sebeple değerler konusu birden çok disiplin alanını kapsamakta ve çeşitli değer tanımları yapılmaktadır.²⁴

Değer kavramı, geçmişten bugüne birçok felsefi tartışmanın konusu olmuş, üzerine konuşulmuş; inançla, kültürle, ahlaki ilkelerle, insanların yargılarıyla ilişkilendirilmiş fakat bilim insanları tarafından ortak bir tanım yapılamamıştır.²⁵

Türk Dil Kurumu değer kavramını “Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü.” olarak tanımlamıştır.²⁶

²⁴ Taha Yalar, “Değerler Eğitiminin İyileştirilmesi İle İlgili Öğretmen Görüşlerinin Belirlenmesi Ve Bir Program Modülü Örneğinin Geliştirilmesi”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 10/38 (2011), 78.

²⁵ Ali Yurdakul, “Değer Kavramı ve Değerler Eğitimi”, *Türk Medeniyeti* 1/2 (Temmuz 2020), 14.

²⁶ TDK Sözlük Anlamı “değer” (Erişim 18 Mart 2024).

Değerler eğitimi alanında birçok çalışma yapmış olan Güngör'e göre değer: "... bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inançtır."²⁷ Burada Güngör'ün dikkat çektiği nokta değerın somut ya da soyut olması değil toplum tarafından onaylanmış, dini ya da ahlaki özellikler taşımasıdır.²⁸ Başka bir tanımda ise değer, topluma ve oluşturduğu kültüre anlam katan ölçütler olarak belirtilmiştir.²⁹

Rokeach'a göre, değer, "belirli bir davranış veya var oluş amacının, kişisel ve toplumsal olarak diğerlerine tercih edilmesine yönelik sürekli bir inanç"tır.³⁰

Değer kavramı üzerinde yapılan çalışmalar ele alındığında ortak noktalar şu şekilde listelenebilir:³¹

- Değerler inançlardır. Fakat tamamen öznelikten uzak, nesnel yargılar olduğu söylenemez.
- Değerler, kazanılması istenen davranışlar ve ifadelerle ilgilidir.
- Değerler, belirli durumların ötesindedirler. Örneğin itaatkarlık değeri sadece işte değil, hayatın her alanında geçerlidir.
- Değerler, kişilerin hareketlerinin, seçimlerinin yönlendirilmesinde ve değerlendirilmesinde önemli ölçüt olarak görülür.
- Değerler, gösterilen öneme göre kendi içinde sıralanır. Sıralanan bu değerleri seçimlerine göre bireyler ve kültürler değerlendirilebilir.
- Değerler yeniliğe açıktır. Süreç içerisindeki etkileşim ya da meydana gelen yeni isteklere cevap vermek için değer sıralamasında değişiklik görülebilir.

1.2.1. Değerlerin İşlevi ve Özellikleri

Değerler, bir kültürün içinde şekillenir ve aynı zamanda kültürü yönlendirir. Başka bir deyişle, bir kültürün evrimi sırasında değerler belirli bir yapı kazanır. Değerler, insanların kimlikleriyle bütünleşmiştir. Sosyalleşme sürecinde insanlar,

²⁷ Erol Güngör, *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2010), 27.

²⁸ Yurdakul, "Değer Kavramı ve Değerler Eğitimi", 15.

²⁹ Kubilay Yazıcı, "Değerler Eğitimi'ne Genel Bir Bakış" 19 (2006), 499.

³⁰ Milton Rokeach, *The Nature Of Human Values* (New York, Ny, Us: Free Press, 1973), 174.

³¹ Çiğdem Kağıtçıbaşı ve Kuşdil M.Ersin, "Türk Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı." (Türk Psikolojisi Dergisi, 2000), 60.

değerleri öğrenir ve benimserler, bu da kişisel kimlikleriyle uyumlu hale gelir. Sonuç olarak, değerler bireyin kimliğinin ayrılmaz bir unsuru olarak kabul edilir.³² Değerlerin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:³³

- Değerler paylaşılan unsurlardır. Çünkü toplum tarafından genel kabul görmekte ve benimsenmektedirler.

- Değerler dikkate alınır. Çünkü toplumda benimsenmişlerdir ve insanların hayatları üzerinde etkili oldukları için değer verilir ve korunurlar.

- Değerler coşku ile birlikte bulunur. Çünkü insanlar bazı değerler için fedakârlık yapabilir ve diğer değerlerin yaşaması için kendi gereksinimlerinden ödün verebilirler.

- Değerler soyut kavramlardır.

- Değerler toplumsal nitelik taşır.

- Sosyal değerler süreklilik gösterir.

- Değerler zaman içinde değişebilir.

- Değerler, anlam yükleyen normlar, inançlar ya da etik prensiplerdir.

- Değerler, insanların davranışlarını, tercihlerini ve olaylara yaklaşımlarını belirleyen kriterlerdir.

- Değerler, insanların karar verme süreçlerinde kullanılan bir kriterdir.

- Değerler, bireylerin odaklandığı, değerli ve kültürel olarak önemli gördükleri unsurları ifade eder.

- Değerler, toplumda ideal düşünce ve davranış kalıplarını belirler.

- Değerler, sosyal rollerin benimsenmesi ve uygulanmasında yol gösterir.

-Toplum düzenini sağlamak ve sürdürmek için sosyal kontrol ve baskı mekanizması olarak işlev görür.

- Dayanışmayı teşvik eden araçlar olarak işlev görür.

³² “Değerlerin Özellikleri ve İşlevleri - Gorgoda” (12 Şubat 2021).

³³ Selahiddin Öğülmüş, “Karakter ve Değer Eğitimi” (ts.).

- Değerler, geçmişten gelen deneyimlerin ve derin köklere sahip inançların birikimidir.³⁴

-Toplum veya bireyler tarafından kabul edilen, birleştirici ve bütünleyici nitelikte olan unsurlardır.

-Toplumsal yaşamın düzenlenmesine ve yönlendirilmesine katkı sağlayan rolleri bulunur.

-Bireylerin iyiliği ve toplumsal ihtiyaçların karşılanması için temel karar verme ölçütleridir.

-Davranışlarla ilişkili arzulanır sonuçlar, durumlar veya davranışlarla ilişkilendirilirler.

-Kültürün gelişimine katkıda bulunur ve sürekliliğini sağlarlar.

-Çevreyle etkileşim sonucunda anlam kazanırlar.

-Tutum ve davranışların temelini oluştururlar.

-Bilinçte yer edinen ve davranışları yönlendiren güdüler ve teşviklerdir.

-Amaç, yön ve rol belirleme, davranışları ve olayları seçme veya değerlendirme süreçlerinde rehberlik ederler.

-Farklılıkların birleştirildiği ve ortak anlayışın sağlandığı noktadır.

1.2.2. Değerlerin Sınıflandırılması

Değerlerin tanımlanmasında olduğu gibi sınıflandırılmamasında da fikir birliği yoktur. Bu kısımda sınıflandırılmamalardan birkaçına değinilmiştir.

Rokeach'a göre değerler, amaç ve araç değerler olmak üzere ikiye ayrılır. Araç değerler, amaç değerlere ulaşmada kullanılacak davranışları ifade eder. Rokeach'ın değer sınıflandırmasında her bir değer için on sekiz tane değer bulunur.³⁵

³⁴ Ömer Yıldırım, "Değerlerin İşlevleri ve Özellikleri Nelerdir? » Felsefe hakkında her şey...", (01 Mayıs 2020).

³⁵ Yazıcı, "Değerler Eğitimi'ne Genel Bir Bakış", 502.

Tablo 1.1: M. Rokeach’ın Değer Sınıflaması

Amaç Değerler		Araç Değerler	
Konforlu bir hayat	İç huzur	Azimli olma	Yaratıcılık
Coşkulu bir hayat	Gerçek sevgi	Geniş perspektifli olma	Bağımsızlık
Başarma duygusu	Milli güvenlik	Yetenekli	Entelektüel
Barışın hakim olduğu bir dünya	Haz	Neşelilik	Mantıklı
Güzellikler dünyası	Kurtuluş	Temizlik	Sevgi dolu
Adalet	Kendine saygı	Cesur olma	İtaatkarlık
Aile güvenliği	Sosyal kabul	Merhametli olma	Kibarlık
Bağımsızlık	Gerçek dostluk	Hayırseverlik	Sorumluluk
Saadet	Bilgelik	Doğruluk	Öz denetim

Kaynak: Rokeach, *The nature of human values*, 174.

Spranger, değerleri altı ana kategoriye ayırmıştır: Estetik, teorik veya bilimsel, ekonomik, politik, sosyal ve dini değerler olarak sınıflandırmıştır. Bu değer grupları ilerleyen yıllarda Allport, Vernon ve Lindzey tarafından ölçeğe dönüştürülmüştür. Değer gruplarının açıklaması şu şekildedir: ³⁶

Estetik Değer: Bu değeri taşıyan kişiler için denge, uyum ve zarafet önemlidir. Estetiğe önem verip sanatın toplum için gereklilik olduğunu düşünürler. Birey, yaşamı bir dizi olay ve deneyim olarak algılar.

Bilimsel Değer: Gerçek, bilgi, mantık ve rasyonellik gibi değerleri önemseyenlerdir. Bilimsel değerlere sahip insanlar deneysel, eleştirel, rasyonel ve entelektüel yaklaşımlar sergiler.

Ekonomik Değer: Bu değere sahip kişilere göre pratik ve yararlı olma önemlidir. Hayatta maddi kazanımların önemli olduğunu vurgular.

Siyasi Değer: Güç, yetkinlik, liderlik vb. değerleri kapsar. Kişisel güç, etki ve tanınma en üst sırada yer alır ve genellikle güçle ilgilidir. Liderlik yapmayı sever.

Sosyal Değer: Başkalarını sevme, yardımlaşma, dostluk ve cömertlik değerini önemseyenlerdir. Bu kişi insan sevgisini hayatının merkezine koyar, nazik ve sempattir, başkalarını düşünen bir yaklaşım sergiler.

Dini Değer: Bu kişiler evreni bir bütün olarak algılar ve kendilerini bu bütünlüğe adanır. Dini hedefler için dünyevi zevkleri ve hazları göz ardı edebilirler. Birey, evrende iyi bir düzen olmasını gerektiğini ve bunun da kendi inanışlarıyla olacağına inanır.

³⁶ Yusuf Keskin, “Değer Sınıflaması Üzerine Aksiyonel Bir Deneme”, *Journal of Turkish Studies* 11/3 (01 Nisan 2016), 1490.

Başka bir değer sınıflandırması Schwartz tarafından yapılmıştır ve 1992 yılında değerlerin içeriği ve yapısını analiz etmiştir. Bu sınıflandırma, dünya genelinde Türkiye Cumhuriyeti dahil olmak üzere 60'tan fazla ülkede evrensel olarak kabul gören 10 değer türünü ve bunların altında yer alan 56 farklı değeri kapsar.³⁷

Tablo 1.2: Schwartz’a Göre Değerlerin Sınıflandırılması

Değerler	Açıklama	Alt Değerler
Güç	Toplumsal konum ve saygınlık, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim veya kontrol gücü	Toplumsal etki gücüne sahip olmak, otorite kazanma, maddi zenginlik, toplumdaki görünümü koruyabilmek (İnsanlar tarafından benimsenmek)
Başarı	Toplumsal normlara dayanan bireysel başarı hedefi	Başarıya odaklanma, yetkinlik arayışı, hırslı olma, etkili ve etkileyici olma (zeka dahil)
Hazcılık	Bireysel zevke, hazza yönelim	Zevk, yaşamın tadını çıkarma
Uyarılım	Coşku, zorluklara göğüs germe ve yenilik peşinde olma	Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, macera arayışında olmak
Öz yönelim	Fikir ve hareket özgürlüğü	Yenilikçi düşünmek, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak (Kendine saygısı olmak)
Evrenselcilik	Empati, kabullenme ve evrensel refahı savunmak	Açık fikirli olmak, erdemli olmak, sosyal adalet, eşitlik, barış içinde bir dünya istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olmak, çevreyi korumak (İç uyum)
Hayırseverlik	Kişinin yakın ilişkiler kurduğu kişilerin iyiliğini gözetme, geliştirme ve koruma	Empati göstermek, doğruyu savunmak, bağışlama yapmak, güvenilir olmak, sorumluluk almak (Gerçek dostluk, olgun sevgi, manevi bir yaşam, anlamlı bir hayat)
Geleneğe Bağlılık	Dini veya geleneksel kültürün belirli adet ve düşüncelerine bağlılık ve saygı gösterme	Alçak gönüllü olmak, dindar olmak, hayatın bana verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı olmak, (Dünyevi işlerden el-ayak çekmek)
Uyum	Toplumsal normlara uygun olmayan ve başkalarına zarar verebilecek içgüdüsel dürtü ve davranışların kontrol altına alınması.	Kibar olmak, itaatkâr olmak, ana babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek
Emniyet	Toplumun, ilişkilerin ve bireyin sağlık, barış ve istikrarı.	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek [bağlılık duygusu, sağlıklı olmak].

Kaynak: Şalom H Schwartz, Değerlerin İçeriğinde ve Yapısında Evrenseller: 20 Ülkede Teorik Gelişmeler Ve Ampirik Testler (Akademik Basın, 1992)

³⁷ Ali Ulvi Mehmedoğlu, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık-Değer İlişkisi (M.Ü. İlahiyat Fakültesi Örneği)”, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2006), 133.

1.2.3. Saygı Değeri

Saygı sözlükte “üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu; hürmet, ihtiram veya başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu” olarak tanımlanmaktadır.³⁸

Saygı, tek bir cümle veya yaklaşımla tam olarak tanımlanamaz. Saygı, çeşitli olgu ve olaylar karşısında benimsenen bir tutum ve davranış biçimi olarak kendini gösterir. Tek bir hedefi olmayan saygı, toplumsal veya kişisel bağlamda, duruma bağlı olarak çok farklı nesnelere, oluşumlara, kavramlara ve varlıklara yöneltilebilir. Öne çıkan saygı alanları arasında kendine saygı, insana saygı, hakka saygı, kişiliğe saygı, özel hayata saygı, emeğe saygı, düşünceye saygı, topluma saygı, doğaya saygı, çevreye saygı, kutsal değerlere saygı ve yaratılana saygı bulunmaktadır.³⁹

İnsan, benlik bilincine sahip olan, yani kendi varlığının farkında olan tek canlıdır. Ahlaki bilinç ve vicdanın oluşumu açısından benlik bilinci büyük önem taşır. İnsan, kendisini bir varlık olarak görmeli ve kendi kişiliğine saygı duymalıdır. Benlik bilinci sayesinde, insan kendi kişiliğine sanki karşısında başka bir insan varmış gibi saygı göstermelidir.⁴⁰ Bilindiği üzere, başkalarına saygılı davranmanın temeli, kişinin kendisine saygılı davranmasından geçer. Bir kişinin kendine saygı göstermemesi, o kişinin ahlaki açıdan değerli bir yaşam sürdürmediğini gösterir.⁴¹

İnsanlar arasındaki ilişkilerde karşılıklı saygı ve anlayış olmazsa, bu ilişkiler sağlıklı bir şekilde devam edemez. Saygı olmadan kurulan ilişkilerde taraflar birbirini anlamaz, anlaşmazlık ve çatışmalar kaçınılmaz hale gelir. Bu nedenle, insanlar arasındaki münasebetlerin sürdürülebilir olabilmesi için karşılıklı saygı ve anlayış önemlidir. Saygıdan yoksun ilişkiler, tarafları birbirinden uzaklaştırarak

³⁸ TDK Sözlük Anlamı “saygı” (Erişim 30 Mayıs 2024).

³⁹ İsmail Arıcı - Kenan Maden, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Saygı Değeri (*)”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22 (Mart 2018), 238-256.

⁴⁰ Güngör, *Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk*, 82-83.

⁴¹ Erkan Kırıl, “Kayıp Giden Bir Değer: Saygı”, *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi* 5/1 (Nisan 2018), 6-10.

ilişkinin sona ermesine ve insanları yalnızlaştırmasına neden olur. Bu nedenle, sağlıklı ve mutlu ilişkilerin temelinde karşılıklı saygı ve anlayış yatar.⁴²

Birey, kendi özgün kişiliği ve inandığı ahlaki değerleri yaşamında yansıtarak, insan olmanın gerekliliklerini yerine getirebilir. İnsanlar başkalarından saygı bekliyorsa, öncelikle onlara saygı göstermelidirler; yaşamın altın kuralı budur. Her bireyin kendi yaşamını önemseydiği gibi, başkalarının da yaşamlarına saygı göstermeli ve karşılıklı saygıyı sağlamalıdır.⁴³

Çağımızda toplumsal dinamiklerin ve öz kültürün tehdit altında olduğu bir dönemde, toplumsal kişiliğin oluşumu ve şekillenmesi doğumla başlar, ailede devam eder ve eğitim-öğretim sürecinde nihai şeklini alır. İçinde yaşanılan toplumun milli, manevi, kültürel ve dini değerlerini benimseyip saygı gösteren; kendisine, ailesine ve çevresindeki herkese olumlu katkılar sunan; işbirliği kültürüne sahip, hoşgörülü ve başkalarını düşünen; kişisel ve toplumsal sorunları fark edip bu sorunlara alternatif çözümler üreten yaratıcı kişilikler yetiştirmek, bireylere saygı değerinin kazandırılmasıyla doğrudan bağlantılıdır.⁴⁴

1.2.4. Doğruluk-Dürüstlük Değeri

Sözlükte dürüstlük, doğruluk olarak geçmektedir. Dürüstlük ise “doğru ve dürüst olma durumu, doğru olana yakışır davranış; dürüstlük ya da düşüncenin gerçeğe uyuşması, yargı ve önermelerin gerçeğe uygun olması” olarak tanımlanmaktadır.⁴⁵

Değerler eğitimi kapsamında doğruluk, bireylere kazandırılması hedeflenen temel değerlerden biridir. Doğruluk, kişinin düşüncelerinde, davranışlarında ve tutumlarında gerçeğe ve adalete uygun hareket etmesidir. Bu değer kazandırılmasında ilk sorumluluk, toplumun temel yapı taşı olan aileye aittir. Ailenin çocuklara olumlu bir model olması, bu tutum ve davranışları çocuklardan bekleme ve olumlu davranışları pekiştirme önemlidir. Bu değeri kazandırma sürecinde ailenin destekleyici ve teşvik edici bir yaklaşım sergilemesi

⁴² Güngör, *Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk*, 84.

⁴³ Kırıl, “Kayıp Giden Bir Değer: Saygı”, 6.

⁴⁴ Arıcı - Maden, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Saygı Değeri (*)”, 238.

⁴⁵ TDK Sözlük Anlamı “doğruluk” (Erişim 30 Mayıs 2024).

gerekmektedir. Doğruluğun temeli, insanın niyetinde ve düşüncesinde başlar ve bu da davranışlarına yansır. Ancak, niyet iyi değilse, ortaya çıkan davranış ve tutumların ahlaki değerinden bahsetmek mümkün değildir. Dürüstlük, doğru olma durumunu kapsar ve bireyin eylem ve davranışlarını ifade eder. Dürüstlük, insanların hem sözlerinin hem de eylemlerinin doğrulara dayanmasıdır. Bu açıdan, doğruluk ve dürüstlük değerlerinin birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu söylenebilir. Doğruluk ve dürüstlük değerleri, adaletle yakından ilişkilendirildiği için güvene dayalı bir toplumsal yaşam için son derece kritiktir. Toplumlarda dürüstlüğün hâkim olduğu ortamlarda huzur ve mutluluk artar ve bu durum sağlıklı toplum yapılarının oluşmasına katkı sağlar. Dürüstlükten sapılan toplumlarda insanlar arasındaki samimiyet ve güven azalır, bu da toplumsal birlik ve uyumun zorlaşmasına neden olabilir. Değerlerden vazgeçildiğinde bireylerin kişisel çıkarlarının öne çıkması muhtemeldir. Bu nedenle, sağlıklı bir toplumsal yaşamın desteklenmesi için doğruluk ve dürüstlüğün çocukluktan itibaren bireylere öğretilmesi gereklidir.⁴⁶

1.2.5. Hoşgörü Değeri

Hoşgörü sözlükte “yapılan yanlış veya kötü davranışları anlayışla karşılayarak affetme, sert ve katı hükümlü olmama; müsamaha, tolerans” olarak tanımlanmaktadır.⁴⁷

İnsan, sosyal bir varlık olarak birlikte yaşar ve bu birlikte yaşamının doğal olarak bazı ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçların sağlıklı bir şekilde, huzur ve barış içinde karşılanmasını sağlayan temel değerlerden biri hoşgördür. Hoşgörü, içinde birden çok değeri barındıran bir çatı değeridir. Temelinde anlayışla karşılama olan hoşgörü, sevgi değerini ön koşul olarak benimser. İnsanların çeşitli duygularını, düşüncelerini ve davranışlarını anlamak ve kabul etmek, iletişim sürecindeki en önemli unsurdur. Hoşgörü, karşılıksız sevgi, saygı, güven ve anlayışın birleşiminden oluşur. Bu değer, saygı, sevgi, anlayış, güven ve kabul gibi

⁴⁶ Ebru Uzunkol - Hanım İclal Ata, “Ortaokul Öğrencilerinin Doğruluk-Dürüstlük Değer Algılarının İncelenmesi”, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 23/2 (29 Aralık 2023), 130.

⁴⁷ TDK Sözlük Anlamı “hoşgörü” (Erişim 30 Mayıs 2024).

kavramları içermesiyle beraber, demokrasi, barış, uyum ve özgürlük gibi olumlu durumların oluşmasına da katkı sağlayabilir.⁴⁸

Hoşgörü, insanların dil, din, cinsiyet, inanç ve tutum gibi çeşitliliklerini kabul etme ve saygı gösterme anlamına gelir. Bu, savundukları görüşler ve ifade ettikleri duygular bizimkilerle uyuşmayan kişilere sabır göstermeyi içerir. Hoşgörülü insan, farklı konulara ve bakış açılarına açık olan, değişik yaklaşımları anlamaya ve değerlendirmeye çalışan biridir. Bu bağlamda, karşısındakinin bakış açısını da anlamaya ve takdir etmeye istekli bir kişiliktir.⁴⁹

Diğer temel değerler gibi hoşgörü değeri de öncelikle aile tarafından kazandırılmalıdır. Ardından, bu görev eğitim kurumlarına düşer. Bu değeri öğrencilere aşılama için öğretmenlerin ve yetişkinlerin bu değere sahip olması önemlidir.

1.2.6. Dayanışma Değeri

Sözlükte dayanışma “*bir topluluğu oluşturanların duygu, düşünce ve ortak çıkarlarda birbirlerine karşılıklı bağlanması*” olarak tanımlanır.⁵⁰

Toplumsal yapı, insanların yalnızca belirli bir mekânda bir arada bulunmalarını değil, aynı zamanda düzenli bir yaşam sürmelerini sağlar. Bu düzen, yardımlaşma ve dayanışma ile sağlanabilir. Toplumsal ve ekonomik düzeyleri ne olursa olsun, sağlıklı ve dayanışmacı bir toplum oluşturmak için bireylerin birbirlerine yardım etmeleri ve ilişkilerini sürdürmeleri gereklidir. Dayanışma kavramı, toplum bireylerinin yaşadıkları topluma karşı duydukları sorumluluğu da içerir. Bu sorumluluk, toplumun her katmanının yerine getirmesi gereken görevleri içerir ve her bireyin toplumun işleyişinde bir payı ve rolü bulunmaktadır. Paranın giderek daha fazla önem kazandığı modernleşen toplumlarda, eşyaların ve sorumlulukların bireyselleşmesiyle birlikte, toplum içinde dayanışmada azalmalar gözlemlenmeye başlamıştır. Bu durum, aile içindeki uyumsuzluklara kadar

⁴⁸ Yusuf İnel - Ali Gökalp, “Ortaokul Öğrencilerinin Hoşgörü Eğilimlerinin İncelenmesi”, *Journal of Turkish Studies* 13 (01 Ocak 2018), 847.

⁴⁹ Kasım Kiroğlu vd., “Üniversitede Demokratik Bir Değer Olarak Hoşgörü - Tolerance as a Democratic Value in Higher Education”, *Journal of Social Studies Education Research* 3 (30 Mayıs 2012), 86.

⁵⁰ TDK Sözlük Anlamı “dayanışma” (Erişim 01 Haziran 2024).

ilerlemiş ve hatta kişinin kendi içinde dahi bölünmelerine neden olmuştur. Toplumda dayanışmanın azalmasına yönelik şikâyetlerin temel nedenlerinden biri, bireyselleşmenin yanı sıra küreselleşmedir. Küreselleşme, yerel kültürlerin homojenleşmesine yol açarak, modern küresel kültür lehine yerel kültürlerin etkisini azaltmaktadır. Bu durum, öncelikle dayanışma ruhunu kaybetmeye neden olmaktadır. Geleneklerle sıkı bir bağı olan dayanışma kültürleri de zamanla yok olmaktadır.⁵¹ Dayanışma gibi toplumsal değerlerin öğrenciler tarafından kazanılması ve etkili bir şekilde anlaşılması için, değerler eğitimi kaçınılmazdır.

1.2.7. Barışçıl Olma Değeri

Sözlükte barışsever ile aynı anlamda kullanılan barışçıl olma, “kavga ve savaşa karşı olan, barış hâlinde yaşamayı isteyen, barış yanlısı (kimse)” olarak tanımlanır.⁵²

Barış, her bireyin diğer her bireye tam anlamıyla saygı göstererek ve üzerine düşen sorumlulukları yerine getirerek sağladığı bir durumdur. Çatışmalara ve farklılıklara hoşgörülü ve esnek bir yanıt vermeyi içerir. Şiddeti engelleme ve sosyal adaleti sağlama gibi unsurları da kapsar. Dinler ve inançlar, barışın önemini vurgulamış ve peygamberler barışın değerini vurgulamışlardır. Günümüzde, barış insanların en çok arzuladığı ve ihtiyaç duyduğu bir değerdir. Ancak, günümüz şartlarında dünyanın barış içinde bir yer olmasını ummak neredeyse olanaksız hale gelmiştir. Dinler, gelenekler, kültürler ve düşünürler, barışın hangi ilkeleri içermesi gerektiği konusunda düşünceler ortaya koymuştur. Barış, devletler arasında olduğu gibi bir toplum içinde de mümkündür. Günlük yaşamda, insanlar bazen anlaşmazlıkları çözerek barışı sağlarlar. Barış, öğretilebilir bir kavram olduğundan, eğitimciler barışın önemine derslerinde vurgu yapmalıdır.⁵³

⁵¹ İbrahim Bilici - Ali Kormaz, “Azalan Bir Toplumsal Değer Olarak Dayanışma”, *Uluslararası İnsani Değerlerin Yeniden İnşası Sempozyumu* 1 (2014), 469.

⁵² TDK Sözlük Anlamı “barışsever” (Erişim 01 Haziran 2024).

⁵³ Mustafa Safran, Aktaş Özgür, “Evrensel Bir Değer Olarak Barış ve Barış Eğitiminin Tarihçesi”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 172/2 (Ağustos 2013), 145.

1.3. Değerler Eğitimi ve Öğretimi

Temel insanî değerlere sahip bireylerin yetiştirilmesi, aile, toplum ve okulun öncelikli görevlerinden biridir. Bu açıdan düşünüldüğünde, okulların iki temel amacı olduğunu söylemek mümkündür:⁵⁴

1- Akademik başarıyı sağlamak,

2- Temel insanî değerlere sahip bireylerin yetişmesini desteklemek.

Demokratik toplumlarda eğitim kurumlarının görevi, sadece akademik başarıya ulaşmakla kalmaz, aynı zamanda öğrencilere insanı insan yapan tüm değerleri kazandırmak için de çaba göstermelidir. Eğitim, sadece teknolojik ihtiyaçları karşılamaya odaklanmak ya da geleneksel değerlere sıkı sıkıya bağlı kalmak yerine, bütünsel bir değerler eğitimi sunarak değerler karmaşasını önlemelidir. Eğitim, iyi bir birey, iyi bir toplum ve iyi bir hayat oluşturma çabalarının bir parçası olarak algılanmalıdır.⁵⁵

Okullar, gelecek nesillerin davranışlarını, alışkanlıklarını ve değerlerini şekillendirmede önemli bir rol oynamalıdır. Günümüzün getirdiği zorluklar karşısında, okullar öğrencilere sağlıklı seçenekler sunmalı ve kendi tercihlerini yapabilmeleri için rehberlik etmelidir. Toplumun geleceği, karakterli ve iyi yetişmiş bir neslin varlığına bağlıdır ve bireylerin iyi bir karaktere doğal olarak sahip olması beklenemez. Bu nedenle, okul öncesi eğitimden üniversiteye kadar her bireyin sağlıklı ahlaki kararlar alabilmesi ve doğru ahlaki davranışlar sergileyebilmesi için gerekli olan becerilerin ve değerlerin kazandırılması, okulların temel hedeflerinden biridir. Bütün toplumların eğitim sistemlerinin ana hedefi, gelecek nesilleri hem zeki hem de ahlaki değerlere sahip bireyler olarak yetiştirmektir. Eğitim sistemi, bu iki amaç üzerine kuruludur; yalnızca bilgili değil, aynı zamanda değerler sistemine sahip bireylerin yetişmesini sağlamayı amaçlar. Çünkü iyi bir birey olmak, sadece zeki olmakla eş değildir; toplumlar, hem zekâlarını insanlığın yararına kullanabilen hem de ahlaki değerlere sahip vatandaşlar yetiştirerek daha iyi bir dünyaya katkıda

⁵⁴ Yazıcı, “Değerler Eğitimi’ne Genel Bir Bakış”, 506.

⁵⁵ Yazıcı, “Değerler Eğitimi’ne Genel Bir Bakış”, 506.

bulunmayı hedefler. Bu nedenle, günümüzde okullardaki eğitimin en önemli odak noktalarından biri ahlak ya da değer eğitimidir.⁵⁶

Değerler eğitimi, okul ortamında öğrencilerin pedagojik gelişimine katkı sağlayan, pozitif ahlaki ilerlemelerini teşvik eden, olumlu sosyal ilişkiler kurmalarına yardımcı olan ve hatta akademik başarılarını artırmayı da içeren kapsamlı bir süreçtir. Aynı zamanda, ahlak ve karakter eğitimi olarak da adlandırılan değerler eğitiminin temel amacı, insanların yaşamlarından tatmin olmalarını ve daha iyi karakterli bireyler olmalarını sağlamaktır. Bu süreç, gençlerin değerlerini geliştirmeye yöneliktir ve günümüzde oldukça etkili bir eğitim alanıdır. Bu nedenle, değerler eğitimi sadece okulların sunduğu bir eğitim olarak düşünülmemeli; aynı zamanda ailenin de rolü göz önünde bulundurulmalıdır. Aile yapısındaki değişiklikler, annelerin çalışma hayatına katılması, aile içindeki paylaşım ve iletişim sorunlarının artması ve boşanma vakalarının çoğalması gibi birçok sebepten ötürü, çocuklara aile içinde yeterli değer eğitimi verilememektedir. Bu nedenle, geçmişte ailenin üstlendiği değerler eğitimi sorumluluğunu günümüzde okullar devralmak zorunda kalmıştır.⁵⁷

Öğretmenler, konumları gereği, öğrencilerinin değer eğitimine ilişkin olumlu kararlar vermelerine yardımcı olma konusunda avantajlı bir pozisyonadadır. Ancak, öğretmenler gerekli değerlere sahip değillerse veya bu değerleri öğrencilere nasıl aktaracaklarını bilmiyorlarsa, değerler eğitimi konusunda öğrenciler için iyi bir örnek olamazlar. Bu durumda, mevcut değerlerin zayıflamasına ve hatta kaybolmasına neden olabilecek kötü bir örnek oluşturabilirler. Değerlerin öğretimi sürecinde, aşağıdaki önerilerin dikkate alınması, öğretmenlerin potansiyel olumsuz etkilerini en aza indirebilir:⁵⁸

- Eğitim faaliyetlerini, öğrencilerin bilgi, davranış ve duygularını göz önünde bulundurarak gerçekleştirmek,
- Erdem ve onur gibi kavramları vurgulayarak içerik seçimi yapmak ve bu değerleri yansıtmayı cesaretlendirmek,
- Deyimleri, alıntıları ve sözleri kullanmak,

⁵⁶ Dilmaç - Şimşir, “Değerler Eğitimi”.

⁵⁷ Dilmaç - Şimşir, “Değerler Eğitimi”.

⁵⁸ Yazıcı, “Değerler Eğitimi’ne Genel Bir Bakış”, 509.

- Öğrencilere yönelik net iletişim, istikrarlı davranışlar, samimiyet ve yüksek beklentiler sunmak,
- Öğrencilere toplumsal hizmetlerde yer alma konusunda teşvikte bulunmak,
- Etik kurallara aykırı, ahlaki olmayan ve saygısız davranışları düzeltmek,
- Öğrencileri zorlayıcı ve özveri gerektiren görevlerde bulunmaya teşvik etmek ve erdemli davranışları sergilediklerinde onları övgü veya takdirle desteklemek,
- Pozitif kişisel davranışlarla iyi bir rol model olmak,
- Rehberlik etmek, öğüt vermekten kaçınmak.

Ülkemizde etkili bir değerler eğitimi gerçekleştirebilmek için aşağıdaki adımların atılması önemlidir:⁵⁹

1. Toplumsal uzlaşma: Okullarda öğretilecek değerler konusunda geniş bir toplumsal mutabakatın sağlanması gerekmektedir.
2. Süreklilik ve kademelendirme: Değerler eğitimi, ailede başlayıp kişinin hayatı süresince devam ettiğinden, hangi eğitim döneminde, hangi sınıfta ve ne şekilde verileceğinin belirlenmesi önemlidir.
3. Medya işbirliği: Basın yayın organlarıyla işbirliği yapılarak, okulda öğrenilen değerlerle medyada sunulan değerler arasındaki uyum sağlanmalıdır.
4. Okul-aile işbirliği: Okul-aile birliklerinin sadece maddi ihtiyaçlarla değil, aynı zamanda öğrencilere kazandırılmak istenen değerlerin velilere aktarılması ve ailelerin eğitim sürecine katılımının teşvik edilmesi önemlidir.
5. Üniversitelerde eğitim: Üniversitelerin eğitim fakültelerinde değerler eğitimiyle ilgili derslerin verilmesi gerekmektedir.
6. Uyumlu öğretim programları: Ülkemizin sosyal ve kültürel yapısına uygun öğretim müfredatları oluşturulmalıdır.

⁵⁹ Yazıcı, “Değerler Eğitimi’ne Genel Bir Bakış”, 508-510.

7. Uygun yaklaşımlar: Değerler eğitimi için uygun yaklaşımların tespit edilmesi ve uygulanması gerekmektedir.

8. Öğretmen eğitimi: Var olan öğretmenlerin değerler eğitimi alanındaki bilgi ve yetkinliklerini geliştirmek için hizmet içi eğitim faaliyetlerine öncelik verilmelidir.

9. Değerlerin ölçümü: Değerlerin ölçülmesinde kullanılan araçların gözden geçirilerek eksikliklerinin giderilmesi önemlidir.

1.3.1. Değerler Eğitiminde Yaklaşımlar

Farklı uzmanlar, değer eğitimi konusunda çeşitli bakış açılarına sahiptir ve bu yaklaşımları çeşitli kategorilere ayırmışlardır. Bu yaklaşımlar genellikle insan doğası, insan-toplum/çevre ilişkileri, değer kazanma süreçleri, değerlerin kaynağı, temel ve ileri amaçlar ile uygulanan metotlar gibi farklı alanlarda farklılıklar gösterir ve bu farklılıklar çeşitli sınıflandırmalara yol açar.⁶⁰

Değerler eğitiminde en sık tercih edilen dört yaklaşımı ele alacağız.

1) *Telkin Yoluyla Değerler Öğretimi*

Değerlerin öğretimi ve istenilen davranışların desteklenmesini kapsar. Bu yaklaşım, öğrencilere sürekli ve kalıcı değerlerin aktarılmasıyla ilgilidir, başka bir deyişle değerlerin aşılmasıdır.⁶¹

Değer telkinindeki amaçlar şunlardır:⁶²

- i) Öğrencilere belirli değerleri benimsetmek veya içselleştirmelerini sağlamak,
- ii) Öğrencilerin değerlerini istenilen değerlere daha yakın hale getirmektir.

Bu amaçları ulaşmak için model olma, olumlu veya olumsuz pekiştirme, eleştirme, alternatiflere yönlendirme, eksik veya yanlış bilgi sunarak öğrencileri

⁶⁰ Hasan Meydan, “Okulda Değerler Eğitiminin Yeri ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2014), 93.

⁶¹ Yazıcı, “Değerler Eğitimi’ne Genel Bir Bakış”, 510.

⁶² Meydan, “Okulda Değerler Eğitiminin Yeri ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme”, 99.

belirli cevap ve değerlere yönlendirme, oyunlar, taklit, rol yapma, canlandırma, buluş yoluyla öğretme ve öğüt verme gibi yöntemler kullanılır. Yanlışları düzeltmek ve doğruyu göstermek bu yaklaşımlar arasında sıkça yer alır.⁶³

Telkin yoluyla değer öğretimi yönteminin okullarda başarısız olduğu, yapılan araştırmalarla gösterilmiştir. Bunun nedeni, öğretmenlerin öğrencilerle sınırlı zaman geçirmesi ve zaman kısıtlılığının değerlerin davranışa dönüşmesini engellemesidir. Bu sorun, öğretmenlerin öğrencilere kendi yaşamlarından hikâyeler anlatarak dersler çıkarmaları yoluyla çözülebilir.⁶⁴

2)Değerlerin Açıklanması

Değer açıklama yaklaşımı, insan odaklı eğitim felsefesine dayalı bir değerler eğitimi modelidir. Bu yaklaşımı benimseyenler, diğer yöntemlerin bireyin kendi değerlerini oluşturmaya fırsat vermediğini ve bu nedenle etik olmadığını savunur. Temel ve nihai amaç, bireyin değerleri ile davranışları arasında bir uyum sağlamaktır. Değer açıklama yaklaşımının hedefleri şunlardır:

- i) Öğrencilerin kendi ve diğer insanların değerlerinin farkında olmalarını ve bu değerleri tanımlamalarını sağlamak,
- ii) Kendi değerleri hakkında başkalarıyla açık ve dürüst iletişim kurabilmelerini sağlamak,
- iii) Hem mantıklı düşünce hem de duygusal farkındalığı kullanarak kendi kişisel duygu, değer ve davranış desenlerini sorgulamalarına yardımcı olmaktır.⁶⁵

Değer açıklama yaklaşımında, öğretmenlerin telkin ve yönlendirmesi olmadan öğrencilerin kendi değerlerini keşfetmeleri sağlanır. Öğrenciler, mevcut değer seçeneklerini sonuçlarıyla birlikte değerlendirir ve bağımsız bir şekilde kendi savundukları değeri belirler. Öğretmenin rolü, bu seçimleri eleştirmek veya

⁶³ Meydan, “Okulda Değerler Eğitiminin Yeri ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme”, 99.

⁶⁴ Meydan, “Okulda Değerler Eğitiminin Yeri ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme”, 100.

⁶⁵ Meydan, “Okulda Değerler Eğitiminin Yeri ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme”, 100.

değiştirmeye çalışmak değil, öğrencilerin bu değerleri açıkça ifade etmeleri için onlara fırsatlar sunmak ve onları teşvik etmektir.⁶⁶

3)Değerler Analizi

Bu yaklaşım, öğrencilere değer konularıyla ilgili bilimsel araştırma sürecinde ve mantıksal düşünceyle destek olmayı, ayrıca değerlerle ilgili karşılaşılan zorlukları rasyonel ve bilimsel düşünceyle çözmeyi amaçlar. Değer analizi, dayatılan değerlere karşı çıkmayı veya sadece bunları açıklamayı değil, aynı zamanda değer konularını incelemeyi ve değer kriterlerine göre doğru kararlar vermeyi içerir. Değer analizi yaklaşımı, kişisel ahlaki ikilemlerin ötesinde öncelikle sosyal değerlerle ilgilenir, ahlaki gelişme açısından bu odaklanmayı benimser.⁶⁷

Değer analizi, öğrencilere, hangi davranışların uygun olduğunu söylemek yerine, karşılaşılan sorunların bilimsel araştırma yöntemleri ve bilimsel bilgiyle değerlendirilmesini öngörür. Bu yaklaşımın hedefleri:

- i) Öğrencilerin, değerlerle ilgili konularda bilimsel araştırma yaparak ve mantıklı düşünme süreçlerini kullanarak karar vermelerine destek olmak;
- ii) Öğrencilerin kendi değerlerini anlamalarına ve farklı bağlamlarda ilişkilendirmelerine, mantıksal analitik düşünme yoluyla rehberlik etmektir.⁶⁸

Değer analizi yöntemi, öğretmenin öğrencilere bir problem sunması veya öğrencilerin bir sorunu belirlemesiyle başlar. Ardından, problem açıklanır, bilgi ve kanıtlar toplanır ve değerlendirilir, olası çözüm yolları belirlenir ve değerlendirilir, alternatif çözüm yolları arasından seçim yapılır ve seçilen çözüm doğrultusunda eyleme geçilir. Öğretmen, sunum ve sınıf içi diyaloglarda öğrencileri yönlendirir ve sorularıyla düşüncelerini teşvik eder. Değer analizi yaklaşımı, ahlaki meseleleri önyargısız ve bilimsel bir bakış açısıyla çözmeyi amaçlar. Ancak, duygusal ve öznel

⁶⁶ Meydan, “Okulda Değerler Eğitiminin Yeri ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme”, 100.

⁶⁷ Yazıcı, “Değerler Eğitimi’ne Genel Bir Bakış”, 512.

⁶⁸ Meydan, “Okulda Değerler Eğitiminin Yeri ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme”, 102.

unsurların önemli olduğu ahlaki eğitim alanında bu yöntemin uygulanması zaman alabilir, bu durum da değer analizi yönteminin sınırlılıklarından sayılır.⁶⁹

4)Ahlaki Muhakeme

Ahlaki muhakeme yaklaşımı, Piaget ve Kohlberg'in bilişsel muhakeme, düşünme süreçleri, değer ikilemleri ve karar verme üzerine yaptıkları araştırmalara dayanır. Ahlaki muhakeme yaklaşımında öğretmenin rolü, öğrencilere ahlaki ikilemleri tartışarak kendi çıkmazlarını çözmelerine yardımcı olmaktır. Öğretmen, öğrencileri bu süreçte desteklerken her bir öğrenciyi ahlaki ikilemle karşılaştırır ve diğer öğrencilerin verilen örnek olayla ilgili düşüncelerini duymalarını sağlar. Bu yaklaşımda amaç, öğrencilerin zihnine belirli değerleri yerleştirmek değil, onları kendi davranışlarına rehberlik etmek için ahlaki prensiplerini geliştirmelerine yardımcı olmaktır.⁷⁰

Ahlaki muhakeme yaklaşımının değerler eğitimi bağlamındaki amacı, öğrencilere ahlaki ikilemlerle başa çıkarken:

- i) Yüksek değerler sistemine dayanan karmaşık düşünce yapılarını geliştirmeye yardımcı olmak,
- ii) Kendi değer tercihlerinin nedenlerini tartışmalarını teşvik etmektir.

Ahlaki muhakeme sürecinde, ceza, suçluluk, eşitlik, otoriteye uyma, mülkiyet gibi farklı konuları içeren ikilemler kullanılabilir. Bu ikilemler, kurgusal veya gerçek yaşamdan örnekler olarak sözlü veya görsel materyal olarak sunulabilir. Sınıfta ahlaki muhakeme yönteminin temel uygulama şekli, küçük gruplar halinde yapılan kısmen yapılandırılmış tartışmalardır. Öğrencilere, ahlaki ikilemler içeren hikâyeler sunulur ve bu hikâyeler üzerinde "neden ve niçin" gibi sorularla tartışmaları istenir. Bu yaklaşımın etkili bir şekilde uygulanabilmesi için, öğretmenlerin yöntemin temel aldığı karmaşık ahlaki gelişim teorisini iyi anlamaları önemlidir. Ayrıca, öğretmenlerin grup tartışmalarını etkinleştirmek ve

⁶⁹ Meydan, "Okulda Değerler Eğitiminin Yeri ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme", 101.

⁷⁰ Yazıcı, "Değerler Eğitimi'ne Genel Bir Bakış", 513.

öğrencilerin bireysel cevaplarını anlamak ve yorumlamak için iyi eğitilmiş olmaları gerekmektedir.⁷¹

1.3.2. Karakter Eğitimi

Karakter eğitimi, açık veya örtük programlar aracılığıyla yeni nesillere temel insani değerlerle donatma, değerlere hassasiyet kazandırma ve bu değerleri davranışlara çevirme çabalarının bütünü olarak tanımlanabilir. Bu kavram, ABD'de Thomas Lickona tarafından sistemleştirilmiştir ve okul ile öğretmenin temel ahlaki değerlerin öğretilmesinde daha etkin ve doğrudan rol oynaması gerektiğini vurgular. Uygulamada ise, iyi karakteri temsil eden temel değerler belirlenmiş ve bu değerlerin kazandırılması için okul ve sınıfta uygulanması gereken yöntemler önerilmiştir. Karakter eğitimi genellikle okullarda, ahlaki karakter gelişimini teşvik etmek için eğitim paydaşlarını kapsayan çeşitli etkinliklerle hayata geçirilmektedir. Bu çerçevede, yaklaşımın öncülerinin karakter eğitimini uygulamak için bir dizi strateji ve prensip geliştirdikleri görülmektedir. Karakter eğitimi etkinlik ve stratejilerinin başarılı bir şekilde hayata geçirilebilmesi için karakter eğitimi programlarının uygulanması sırasında göz önünde bulundurulması gereken ilkeler şu şekilde belirlenmiştir:⁷²

- Öğretmenlerin en değerli bilgi kaynakları, yanlarında çalıştıkları diğer öğretmenlerdir. Ahlaki eğitimde deneyim paylaşımı ve fikir alışverişi, öğretmenlerin pratik becerilerini geliştirir. Bu nedenle, öğretmenler, deneyimlerini paylaşmak için en yakınlarındaki meslektaşlarına yönelmelidir.
- Etkin karakter eğitimi, kararlılık ve bağlılık gerektirir. Uygulayıcıların bu bağlılığı sürdürmesi ve uygulamada tutarlılık göstermesi önemlidir.
- Öğrencilerin sınıflarına veya okullarına duygusal olarak bağlı olmaları, karakter eğitiminin etkinliği için hayati öneme sahiptir. Bu duygusal bağlılık, belirli değerleri öğretmeden önce onların benimsenmesini sağlar. Değerler, öğrencilerin duygusal bağlılıklarını güçlendirmeden önce öğreilmeye çalışıldığında etkili olmayabilir.

⁷¹ Meydan, “Okulda Değerler Eğitiminin Yeri ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme”, 101.

⁷² Yazıcı, “Değerler Eğitimi’ne Genel Bir Bakış”, 103-105.

- Uygulamaların her seviyesinde etkili liderlik oluşturmak, aynı zamanda başarıların paylaşılmasına da olanak sağlamayı gerektirir.
- Karakter eğitimi programlarının etkilerini belirlemek ve iyileştirmeler yapmak için somut verilere dayalı geri bildirimler alınmalıdır.
- İdari politika ve uygulamalar, karakter eğitimine destek sağlamalıdır. Genel olarak, hükümetler ve bakanlıklar, özellikle yerel yöneticiler ve okul yöneticileri, programların etkin bir şekilde uygulanmasını güçlü bir şekilde teşvik etmelidir.
- Öğretmenler ve okul müdürleri, karakter eğitimi çabalarında kilit bir rol oynarlar. Bu nedenle, karakter eğitimi için seçilmiş, eğitilmiş ve motive edilmiş olmaları büyük önem taşır.
- Karakter eğitimi, yalnızca bir ders veya hızlı bir program değil, okulun her alanında etkin bir şekilde yaşanan bir süreçtir. Okul, sorumluluk, çalışma disiplini, dürüstlük ve nezaket gibi erdemleri modelleyen, öğreten, teşvik eden, kutlayan ve sürekli olarak uygulayan bir erdem topluluğu olmalıdır.

Etkili karakter eğitimi, toplumdaki tüm paydaşların işbirliği ve katılımını gerektirir. Bu, okul içi ve dışında uygulamaların yaygınlaştırılmasını, bilinçli ve şeffaf bir öğretim yaklaşımının benimsenmesini, bütünsel bir program çerçevesini, bireysel farklılıkların göz önünde bulundurulmasını, nitelikli ve etkili öğretmen eğitimini, çeşitlendirilmiş öğrenme ortamlarını ve ilerici bir eğitim felsefesini içerir. Karakter eğitimi programları, yalnızca değerleri, vatandaşlık özelliklerini veya ahlaki muhakeme yeteneklerini hedeflemez; aynı zamanda riskli davranışları, olumlu sosyal becerileri, okul bazlı hedefleri ve genel sosyal-duygusal hedefleri kapsar. Bu hedeflere ulaşmak için farklı ideolojilerden, sosyal ve ahlaki sorunlardan, akademik disiplinlerden ve medya içeriklerinden yararlanılabilir. Karakter eğitimi uygulamalarında proje tabanlı öğrenme, rol oynama, beyin fırtınası gibi yöntemlerin yanı sıra karakter odaklı duyarlılık yaklaşımları, etik öğrenme toplulukları ve modelleme gibi stratejiler kullanılabilir. Edebi eserler, medya araçları ve çeşitli eğitim teknolojileri de karakter eğitiminde önemli rol

oyunar. Değerlendirme sürecinde, karakter eğitimi çıktılarının süreç boyunca izlenmesi ve değerlendirilmesi büyük önem taşır.⁷³

1.3.3. Ailede Değer Eğitimi

Aile, çocukların hayata ilk adımlarını attığı, temel becerilerini kazandığı, davranışları, alışkanlıkları, gelenekleri, duyguları, düşünceleri, dini inançları ve ibadet alışkanlıklarını edindiği, doğru ile yanlışın, helalin haramın ne olduğunu öğrendiği, özgüven ve sorumluluk duygusunun geliştiği önemli bir eğitim ve büyüme ortamıdır.⁷⁴

Aileler genellikle çocuk eğitiminde zorluklar yaşar ve çoğu zaman çaresiz kalır. Araştırmalar, okullarda verilen değerlerin aile ve çevrede yeterince pekiştirilmediğini göstermiştir. Bu nedenle ailelerin bilinçlendirilmesi ve değer eğitimi sürecine aktif katılımları önemlidir. Çocukların değerler eğitimi sürecinin başarılı olması için ailelerin desteği büyük önem taşımaktadır. Ailelerin değer eğitimi programlarında yer alması ve bu sürece katkı sağlaması gereklidir. Değerler eğitimi sürecinin etkili olabilmesi için aşağıdaki hususlara önem verilmelidir.⁷⁵

- Ailelerin, değerler eğitimine ilişkin farkındalık kazanmaları için bilgilendirilmeleri gerekmektedir.
- Ailelerin, değerler eğitim programının hazırlanmasında etkin bir şekilde katılımları teşvik edilmelidir.
- Okulda düzenlenecek değerler eğitimi programına öğretmenlerin dahil edilmesi önemlidir. Öğretmenlerin değer eğitiminin önemini kavramaları için kurslar ve seminerler düzenlenmeli ve değer öğretim stratejileri hakkında bilinçlendirilmelidir.
- Okulda düzenlenen değerler eğitimi programıyla paralel olarak ailelere yönelik bir değerler eğitim programı hazırlanmalıdır.
- Öğretmenler ve ailelerin, bu programı anlamaları ve benimsemeleri için kurslar ve seminerler düzenlenmelidir.

⁷³ Ferat Yılmaz, “Karakter Eğitimi ve Karakter Eğitimi Programları”, *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi* 12/1 (28 Haziran 2021), 239.

⁷⁴ Yılmaz, “Karakter Eğitimi ve Karakter Eğitimi Programları”, 234.

⁷⁵ Vedat Aktepe, “Ailede Değerler Eğitimi ve Program İhtiyacı”, (2016), 1.

- Değerler eğitiminde kullanılmak üzere detaylı etkinlik örneklerini içeren kaynak kitaplar, eğitim filmleri, hikâye örnekleri, gerçek yaşam olaylarından örnekler, animasyonlar, CD'ler vb. gibi materyaller için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Aile içinde ve okulda çocuklara kazandırılması gereken değerler şunlardır: vazife, değer verme, sevgi, eşitlik, mutluluk, doğruluk, müsamaha, yardımseverlik, doğallık, bağımsızlık, estetik anlayışı, bütünlük, konukseverlik, özveri, öz değer, sadakat, dayanışma, paylaşma, tahammül, anlayış, uzlaşma, çalışkanlık, yardımseverlik, cömertlik, açık fikirlilik, bilimsellik, alçakgönüllülük, temizlik, güvenilirlik, iffet, öz denetim, dengeli yaşam, tutumluluk, duyarlılık, sağlık, milli sevgi, aile bağlılığı, azim, empati, kültürel değerlere sahip çıkma, bağımsızlık, özgüven, merhamet.⁷⁶

1.3.4. Milli Eğitimde Değerler

Temel değerlerin kazandırılma hedefi; Milli Eğitim Temel Kanunu ve ders programlarının amaçlarına göre net bir şekilde ortaya konmaktadır. Milli Eğitim Temel Kanunu'nun başlangıcında belirtildiği üzere, ahlaki ve manevi değerlere sahip, bedenlen, zihnen, ahlaken, ruhen ve duygusal olarak dengeli ve sağlıklı bir şekilde gelişmiş bireyler yetiştirmek amaçlanmaktadır.⁷⁷ Milli Eğitim Temel Kanunu, öğrencilere aşağıdaki değerleri kazandırmayı amaçlamaktadır.

- Vatan sevgisi
- Ülkeye hizmet etmenin önemini kabul etme
- Bayrak saygısı
- Türk milletinin büyük şahsiyetlere saygı gösterme
- Türk milletinin büyük şahsiyetlere değer verme
- Tarihi eserlerin korunmasının önemini kabul etme
- Tarihi eserlere duyulan sevgi
- Türk milletinin ahlaki ilkelerini kabul etme

⁷⁶ Aktepe, “Ailede Değerler Eğitimi ve Program İhtiyacı”, 1.

⁷⁷ Tekin, *Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımı ile Algılanan İnsani Değerlerin İncelenmesi*, 48-49.

- Türk milletinin insani değerlerini takdir etme (misafirperverlik, dayanışma gibi)
- Toplumun çıkarlarını ön planda tutma
- Ailenin önemini kabul etme
- Aile üyeleri arasında sevgi
- Aile üyeleri arasında hoşgörüye inanma
- Aile içinde demokratik iş bölümünü kabul etme
- Ailenin zor zamanlarında dayanışma gösterme
- Kişisel isteklerini aile şartlarına uydurma gerekliliğine inanma
- Geleneklere saygı gösterme
- Öğrenme arzusunu önemseme
- Bilgi sahiplerini takdir etme
- Sanatçıları takdir etme

1.4. Gençlik Dönemi Özellikleri

İnsan yapısı itibariyle doğumundan ölümüne kadar farklı dönemlerden geçer. Genel olarak bu dönemler; çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılıktır. Her dönem kendine özgü özellikler taşımaktadır.⁷⁸ Birleşmiş Milletler Örgütü'nün yaptığı tanıma göre "Genç, 15-25 yaş arasında, öğrenim gören, hayatı kazanmak için çalışmayan ve ayrı bir konutu bulunmayan kişidir". Gençlik dönemi, çocukluk yıllarının geçmişte kaldığı fakat henüz yetişkin bir birey olmanın tüm şartlarına ulaşılmadığı için hem çok önemli hem de birtakım sorunların yaşandığı dönem olarak da bilinir.⁷⁹

Gençlik döneminin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz: ⁸⁰

- Gençlik dönemi, somut düşünce döneminden soyut düşünce dönemine geçilen bir dönemdir. Buluşa giren çocukta fiziksel değişimler görüldüğü gibi duygu ve düşünce dünyasında da birtakım farklılıklar meydana gelir.

⁷⁸ Mustafa Köylü, *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, 2017), 96.

⁷⁹ Salih Aybey, "Gençlik Dönemi Problemleri Karşısında Din Eğitimi", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/3 (31 Aralık 2022), 932-963.

⁸⁰ Köylü, *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, 96-131.

Din, inanç, değer gibi kavramları soyut düşünce sayesinde daha iyi kavrayabilmektedir.

- Dini bilincin oluştuğu dönemdir. Ergenlik döneminde, çocukluk döneminde tam olarak içselleştirilmemiş olan inançlar daha bilinçli bir şekilde yerini bulmaya başlar.
- Ergenlik dönemi, cinsellik duygusunun geliştiği bir dönemdir. Bu durum, gençte biyolojik olarak yetişkinlik özelliklerinin kazanılmasından kaynaklanan bir 'yetişkinlik' duygusu oluşturur.
- Karakter oluşumunun ve kimlik arayışının yaşandığı dönemdir. Bu dönemde birey, “Kimim?”, “Niçin yaşıyorum?”, “Yaşamamın amacı ne?” gibi sorular üzerine düşünür.
- Gençlik dönemi, bağımsızlık duygusunun geliştiği bir dönemdir. Bu duygu sebebiyle yetişkinlerle çatışmalar yaşayabilir. İlk bakışta hoş karşılanmasa da bu durum gelişim dönemi özelliğidir.
- Ergenlik, kişinin kendisini tanıma sürecidir.
- Değerlerin ve anlamın geliştiği bir zaman dilimidir.
- Dini sorguların ve çatışmaların yaşanabildiği bir süreçtir.
- Akran etkisinin yoğun bir şekilde görüldüğü bir dönemdir.

1.4.1. Gençliği Anlamak İçin Göz Önünde Bulundurulması Gereken Faktörler⁸¹

Gençleri dışsal ve içsel olarak çevreleyen faktörleri anlamak, günümüz gençliğinin özelliklerini kavramak açısından önemlidir. Dışsal faktörler, günümüzün baskın kavram ve olgularının hayatın geneline olan etkileri olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, tüketim alışkanlıkları, kitle iletişim araçlarının kullanımı, aile yapısındaki değişimler, değerler ve sosyal ilişkilerdeki dönüşümler öne çıkmaktadır.

Gençler, küreselleşme ile artan iletişim ve ulaşım kanalları sayesinde adeta tüm dünyayla çevrili durumdadır. Bu etkileşim, gençler üzerinde daha fazla etkilenme ile sonuçlanmaktadır. Geçmişle karşılaştırıldığında, 'iletişim bolluğunun'

⁸¹ Ali Kemal Acar, “İmkân ve Zorluklarıyla Gençlik Dönemi Din Eğitimi”, *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 13 (22 Haziran 2022), 25-46.

gençleri etkileyen en önemli faktörlerden biri olduğu söylenebilir. İletişim araçlarının bağımlılık yaratan baskısı da bu bağlamda vurgulanmalıdır. Özellikle sosyal medya, dış dünyaya açılan bir kapı olması ve gerçekliği örtme özelliğiyle dikkat çekmektedir. Ayrıca, tüketim hayatın merkezine yerleşmiştir. Araçlar amaçlara, ihtiyaçlar arzulara, işlevsellik ise sembolik faydaya indirgenmiştir. Bu durumda imaj, gösteriş ve algı ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle, tüketim, gençleri hedef alarak merkeze yerleşmektedir. Dış etkenler göz önüne alındığında, sekülerleşme sürecinde insan hayatını anlamlandıran değerlerin sıradanlaştırıldığı, basitleştirildiği görülmektedir. Toplumun tamamen sekülerleştiği iddia edilmemekte, modern ve geleneksel değerlerin birlikte var olduğu vurgulanmaktadır. Ancak, modern değerlerin beraberinde getirdiği anlamsızlık, yalnızlık ve aşırılık gibi sonuçlar göz ardı edilemez.

Günümüz gençleri, iyi ekonomik durumlarda, savaş ve yokluk yaşamadan, internet ve sosyal medyanın küresel iletişim olanaklarıyla yetişmişlerdir. Bu durumun hem avantajları hem de dezavantajları olabileceği öngörülebilir. Geleneksel ideal gençlik tanımlarının aksine, günümüzde tüketim odaklı bir yaşam tarzı benimsenmekte ve gençlerin enerjisi piyasayı canlandırmak için kullanılmaktadır. Geçmişte toplumcu, dayanışmacı ve paylaşımcı olan gençler, şimdi bireyci, hazzı ve egoist tüketicilere dönüşmektedirler. Ayrıca, serbest piyasa mekanizması, tüketim yoluyla bireylere sahte bir özgürlük ve özerklik hissi vermektedir. "Ne kadar çok tüketirsen o kadar özgürsün" mesajı yaygın olarak kabul görmektedir. "Tüketim toplumu" kavramından yola çıkarak, tüketimin hayatın odak noktasına konulduğu ve gençlerin bu durumdan en çok etkilenen ve böyle olması istenen grup olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, tüketimin yardıma muhtaç kişilere yardım amacıyla kullanılabileceği de vurgulanmalıdır. Günümüzde sosyal ilişkilerin temel dinamiklerinde köklü değişimler yaşanmakta ve bu durum birçok alanda etkisini göstermektedir. İlişkilerin geçicilik ve değişim üzerine kurulu olduğu bir dönemde, kalıcı ve derin bağlar giderek yerini daha geçici ilişki biçimlerine bırakmaktadır. Bu durum, bireylerin arkadaşlık, akrabalık, iş ilişkileri, evlilik ve aşk gibi sosyal ilişkilerinde de fark edilmektedir. Günümüzde öne çıkan faydacılık anlayışı ve "kullan at" ilkesi, bireylerin özgürlük arayışlarıyla birlikte yalnızlaşma ve tüketim odaklı yaşam biçimlerini beslemektedir. Sosyal ilişkiler de bu tüketim kültürü içinde nesneleştirilmekte ve geçici birer araç gibi görülmektedir.

İnternet ve tüketim alışkanlıkları, boşlukları doldurmak ve ilişkileri sürdürmek için kullanılmaktadır, ancak bu durum ilişkilerin derinliği ve kalıcılığı açısından bazı sorunları da beraberinde getirmektedir.

Geleneksel dönemle kıyaslandığında, ailenin çocuklar ve gençler üzerindeki etkisi zayıflamış görünmektedir. Aynı durum eğitim kurumları için de geçerlidir. Gençlerin duygusal ihtiyaçlarının okul ve ailede karşılanması gerektiği vurgulanmaktadır. Aileye ek olarak, akrabalık ve arkadaşlık gibi diğer sosyal bağlar da zorlukların aşılmasında önemli rol oynamaktadır. Ancak, ihtiyaçlara karşılık vermeyen ve destek olmayan aileler de mevcuttur. Bu nedenle, gençlik dönemindeki sorunların bir nedeni de işlevlerini yerine getirmeyen ailelerdir. Ailenin eksikliği veya sağlıklı bir aile yapısının varlığı, problemleri bir gençlik dönemi yaşanmasına yol açmaktadır. Gençlerde intihar ya da intihar girişimlerinin genellikle ailevi problemlere dayandığı belirlenmiştir. Gençlerin aileleriyle yaşadıkları sorunlar genellikle harcama alışkanlıkları, eve giriş-çıkış saatleri, giyim tarzı ve arkadaş seçimi konularında yoğunlaşmaktadır. Özetle, gençlik döneminde sadece ailenin varlığı yeterli olmamakta; ailenin işlevsel olması ve aktif bir rol oynaması gerekmektedir.

Gençler arasında siyasi katılım ve toplumsal olaylara ilgide azalma görülmektedir, bu durum gençlerin toplumsal alandan uzaklaşma eğiliminde oldukları şeklinde yorumlanabilir. Dinamizmelerini yeterince kullanamayan gençler, işsizlik gibi ekonomik ve sosyal faktörlerle mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Gençlerin topluma katılımını artırmak ve istihdam olanakları sunmak, bu sorunların çözümünde kritik öneme sahiptir.

Sonuç olarak, günümüzdeki sosyal değişimler gençlik dönemindeki bireylerin yaşantılarını derinden etkilemekte ve toplumlar arası kuşak çatışmalarını da tetiklemektedir. İlişkilerin doğasındaki bu değişimler, toplumsal yapıların ve bireylerin yaşam biçimlerini köklü bir şekilde dönüştürmektedir.

Bugünün öne çıkan değerlerinin geçmişten farklı olduğunu göz önünde bulundurmak önemlidir. Bu değişimleri göz ardı etmek veya yalnızca olumsuz yönlerini vurgulamak, uygulanacak önlemlerde eksikliklere yol açacaktır. Gençler, değişimin sunduğu tüm fırsatlardan yararlanmalı ve bu süreçte din eğitiminden

yararlanmalıdır. Geçmişin kendine özgü avantajları ve dezavantajları olduğu gibi, bugünün ve yarının da kendi benzersiz avantajları ve zorlukları olacaktır. Olumlu yönlerden en iyi şekilde faydalanılabilir, olumsuzluklara karşı önlemler alınabilir. Bu bağlamda, geçmişini idealize etmeden, geleceğe karamsar bakmadan ve bugünün şartlarını kötülemeden bir duruş sergilenmelidir. Yetişen nesillere umutsuzluk aşılama, ancak olumsuzluklarla mücadele eden bir yaklaşım benimsenmelidir. Gençlere iyi örnek olunmalı ve iyi örnekler onlarla buluşturulmalıdır.

1.5. Sosyal Medya ve Değer

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte teknoloji toplumu ortaya çıkmıştır. Bu toplum yapısının bir parçası olarak sosyal medya, toplumların hayatına girmiş ve etkisini giderek artırmıştır. Özellikle gençlerin ilgi odağı haline gelen sosyal medya, gençlerin zamanlarının büyük bir bölümünü burada geçirmesi nedeniyle etkisini daha da artırmıştır. Sosyal medyanın bilgi edinme, yeni arkadaşlıklar kurma, sosyalleşme ve eğitim gibi olumlu işlevleri olmasına rağmen, gençlerin düşünce ve değer yapılarını değiştirebilecek olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Özellikle okul çağındaki ergenlerin zamanlarının büyük bir kısmını sosyal ağlarda geçirmesi, büyük ölçüde zararlı etkiler yaratmaktadır. Günlerinin çoğunu sosyal medyada geçiren ergenlerin düşünce yapıları yeni oluşmakta olduğundan, bu ortamdan doğal olarak olumsuz etkilenmektedirler. Günümüzde ergenlerin sosyal medyayı yoğun bir şekilde kullanmalarının düşünce ve davranışları üzerindeki etkileri merak konusudur. Sosyal medya, eğitimden eğlenceye kadar geniş bir yelpazede yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu durum, sosyal medya kullanımını neredeyse zorunlu hale getirmektedir. Sosyal medya kullanımının yaş grubunun önemli ölçüde düşmesi, özellikle ergenlerin karşılaştıkları içeriklerden etkilenmelerine ve düşünce ile değer yapılarında değişikliklere yol açmaktadır. Ergenlerin ailelerine ve çevrelerine yönelik tutumları, büyük ölçüde sosyal medyada karşılaştıkları içeriklere bağlı olarak şekillenmektedir. Sosyal medyanın bilinçsizce kullanılması sonucunda değerler ciddi oranda etkilenmektedir.⁸²

⁸² Sami Şener, “Sosyal Medyanın Gençlerin Düşünce ve Değerlerine Etkisi”, *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 5/3 (23 Aralık 2021), 530.

Sosyal medyanın faydaları ve zararları mevcuttur. Zararlarını şu şekilde sıralayabiliriz:⁸³

- Kimlik oluşumunu olumsuz etkilemesi: Çocuklar ve gençler, kimlik edinme dönemlerinde genellikle kendilerinden memnun olmadıkları özelliklere sahip olabilirler. Bu durumu aşmak için sosyal medyada sahte hesaplar açarak kendilerini istedikleri şekilde ifade etmeye çalışırlar. Bu durum, gelişmekte olan kimliklerini olumsuz etkiler. Ayrıca, sosyal medyanın güvenilir olmadığını da gözler önüne serer.
- Mahremiyet duygusunun gelişimini engellemek: Gençlerde mahremiyet duygusu ergenlik çağında gelişmeye başlar. Bu dönemde sosyal medya kullanımı yoğun olan gençler, diğer kullanıcıların mahremiyet duygusuna sahip olmadıklarını gördükçe ve onların hayatlarındaki her detayı sosyal medyada paylaştıklarına şahit oldukça, gençler için mahremiyet duygusu kaybolmaya başlayacaktır.
- Sosyal medyada aldatılma ve istismar edilme: Gençlerin onaylanma ve kabul görme ihtiyacı ergenlik döneminde yoğunlaşırken, sosyal medyada aktif olmaları, onların aldatılma riski altında olmalarına neden olabilir. Bu durum, sosyal medyanın güvenilirliği konusundaki sorunları da beraberinde getirir.
- Hatalı bilgilerin hızla yayılması toplumda bilgi bozulmasına neden olmaktadır: Gençlerin doğruluğu kanıtlanmamış bilgileri veya paylaşımları kabul etmeleri, düşünce yapılarını etkileyerek onları yanlış yönlendirebilir.
- Gençlerin popüler olma arzusu, bazen onları doğru olmayan şeylere yönlendirerek kendilerinden uzaklaşmalarına neden olabilir. Gençlerin takip ettikleri kullanıcıları örnek alması ve rol model olarak görmesi, düşünce ve değer sistemlerine derin etkiler bırakabilir. Beğenilen fotoğraflar üzerinden gençlerin kendi istekleri yerine başkalarının beğenisine göre giyinme isteği, hem mahremiyet duygularını hem de kişiliklerini zedeler. Başkalarının beğenilerine göre davranan gençler, kendi kimliklerini unutabilir ve onlara benzer şekilde davranmaya başlayabilir.

⁸³ Şener, “Sosyal Medyanın Gençlerin Düşünce ve Değerlerine Etkisi”, 537-539.

- Asosyalleştirme: Gençlerin büyük bir kısmı günlerinin çoğunu sosyal medyada geçirerek, ailelerinden ve sosyal çevrelerinden uzaklaşma eğilimindedir. Sosyal medya, iletişimi yazılı olarak sürdüren gençleri bazen sosyal izolasyona ve içine kapanık bir hayat tarzına itebilir. Bu durum, bazı gençlerin konuşma yetilerini kaybetmelerine veya sadece yazılı iletişime odaklanmalarına yol açabilir. Ayrıca, sosyal medyada öğrendikleri argo veya küfürlü kelimeleri günlük hayatlarında kullanma eğilimi de gösterebilirler.

Sosyal medyanın zararlarının yanında faydaları da mevcuttur. Faydalarını da şu şekilde sıralayabiliriz:⁸⁴

- Dünyadaki gelişmeleri anında takip etme: Sosyal medya, iletişimde büyük yardım sağlar ve dünyanın herhangi bir yerinde olan bitenleri anında öğrenme imkânı sunarak önemli bir rol üstlenir.
- Hızlı iletişim sağlama
- Öğrencilerin dersler ve ödevlerle ilgili bilgi edinmeleri: Sosyal medya, öğrencilerin öğretmenleri ve arkadaşlarıyla kolayca iletişim kurmalarına yardımcı olurken, aynı zamanda yazarlar, politikacılar ve diğer önemli kişilere erişimi de kolaylaştırır.
- Yardımlaşma duygusunun artması: Sosyal medyada ihtiyaç sahibi insan veya hayvanları görmek ve bu konuda paylaşımlar yapmak, gençlerin yardımlaşma ve merhamet duygularını güçlendirebilir.
- Kendilerini daha özgürce ifade edebilme: Bu durum bazı riskler içermektedir. Sosyal medyanın eksik gizlilik politikaları ve tamamen özgür olmaması bazı riskler oluşturabilir. Gençler, kendilerini sosyal medyada tamamen özgür hissetseler de, platformun gerçek iç yüzü özgürlükçü olmayabilir. Bu durum, gençlerin yanlış anlayışlar ve davranışlar geliştirmelerine neden olabilir, bu da bilinçsizce ortaya çıkabilir.
- Sosyal medyanın hızlı yayılma özelliği, bazen zararları olmasına rağmen önemli faydalar da sağlar. Özellikle acil durumlarda, sosyal

⁸⁴ Şener, “Sosyal Medyanın Gençlerin Düşünce ve Değerlerine Etkisi”, 538.

medya aracılığıyla kritik bilgilerin hızla yayılması insan hayatını kurtarabilir. Örneğin, acil kan ihtiyacı olan kişilerin sosyal medya üzerinden hızla duyuru yaparak gereken yardımı alması veya yardım projelerinin daha geniş kitlelere ulaştırılması gibi durumlar söz konusu olabilir.

Sosyal medya bağımlılığının ergenlerin anlamlı yaşam ve kimlik gelişimine olan etkisi, özellikle değerler bağlamında incelenmesi gereken önemli bir konudur. Çünkü sosyal medya ve sunulan içerikler, ergenlerin ve gençlerin yaşamlarında önemli bir rol oynamaktadır. Onların hayatında sosyal medya platformları, bir tür 'dijital yaşam alanı' haline gelmiştir. Gerçek hayatları, sosyal medyada geçirdikleri zaman ve kurdukları ilişkilerden ibaret gibi görünmektedir. Bu durum, gerçek dünya iletişimi, temas ve yakınlığın yerine geçmektedir. Ergenler, sosyal medya ağlarında kendilerini istedikleri şekilde temsil etmeye çalışırlar. Ergenlik döneminde arkadaşları tarafından kabul edilmek ve onaylanmak önemli olduğundan, bu "kimliksiz dijital araçlar" çocuklara/ergenlere/gençlere psikososyal sağlık açısından zarar verebilir. Sosyal ağlar, sağladığı serbestlik, adapte olabilirlik, mahremiyet ve kullanım kolaylığı ile çeşitli kişilik ve kimlik sunumlarına olanak sağlar. Bu durumda insanlar, ideal benliklerini gerçek benliklerinden daha fazla yansıtmaktadırlar. Sosyal medyada sergilenen sanal kimliklerin sayısındaki hızlı artış, sosyal medya üzerine yapılan araştırmaların gerekliliğini vurgulamaktadır. Farklı kimlik sunumları, bireylerin gerçek yaşamdan kopmalarına, kişilik çatışmalarına ve sonuç olarak gerçek kişilik ve değerlerin zayıflamasına yol açabilir. Böylelikle, bireylerin gerçek ve ideal benliklerinin ayrışmadığı ve sosyal ağları gerçekçi bir biçimde kullanarak, bireysel ve toplumsal açıdan daha faydalı olacaktır.⁸⁵

Dijital bağımlılığın etkileri arasında aile bağlarının zayıflaması, sosyal izolasyon, ütöpik sanal bir dünya yaratma, aile içi anlaşmazlıkların artması ve ailenin parçalanması gibi durumlar bulunabilir. Ayrıca, sanal aldatma, güven eksikliği, yalan söyleme ve bilgi saklama eğilimi gibi durumlar da ortaya çıkabilir, bu da aile içinde güvensizlik ve maddi veya manevi güvenlik tehditleri yaratabilir.

⁸⁵ Adem Güneş - Yasin Toprak, "Manevi-İnsani Değerler Eğilimi ile Sosyal Medya Bağımlılığı Arasındaki İlişki" 7/43 (2022), 1463-1464.

İnternet veya sanal bağımlılığın artmasıyla birlikte, özellikle gençlerde yaşamın eğlenceye ve anlık tatminlere odaklandığı, güç, haz arayışı ve uyarılmanın daha önemli hale geldiği gözlemlenebilir. Bu tarz eğilimler gösteren bireyler, insanın varoluşsal derinliklerindeki temel soruları sorgulama yetisini kaybedebilir ve yaşamı anlamlandıramayabilirler. Sonuç olarak, varoluşsal krizler ortaya çıkabilir ve bireyde psikolojik rahatsızlıklar baş gösterebilir. Bu durumda, bireyler internet ve diğer bağımlılıkların yanı sıra maddi değerlere de bağımlı hale gelebilirler. Bunun yanı sıra, dijital bağımlılık, öğrencilerin narsist özelliklere ve kişisel statüye verdikleri değeri artırırken, dostluk, sorumluluk duygusu ve dürüstlük gibi değerlerini zayıflatmaktadır. Öte yandan, etik değerler, onarıcı ve muhafaza edici işlevleri sayesinde bağımlılığa bağlı psikolojik sorunları önleyerek bağımlılık riskini azaltan veya iyileştirici bir unsur olabilir. Sosyal medya kullanımı kişinin hayatına zarar verdiği halde, bu zararın önlenmesinde değerlerin rolü büyük önem taşır. Değerlerin kişinin hayatında sağlam bir temel oluşturması, onların hayatını anlamlı ve doğru bir şekilde yönlendirmelerine yardımcı olabilir. Çünkü literatürdeki birçok araştırma, okulda sunulan değerler eğitiminin insanların hayatlarında olumlu etkiler yarattığını göstermektedir.⁸⁶

⁸⁶ Güneş - Toprak, “Manevi-İnsani Değerler Eğilimi ile Sosyal Medya Bağımlılığı Arasındaki İlişki”, 1467.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Nicel araştırmalar, sayısal verilerin objektif ve sistematik bir biçimde toplanıp ölçüldüğü, mevcut durum ve olgular hakkında bilgi elde etmeyi amaçlayan araştırma sürecidir. Bu süreç, yapılan ölçümlerin tekrarlanabilir olmasını içerir.⁸⁷ Çalışmamızda anket, veri toplama yöntemi olarak tercih edilmiştir. Anketler, örnekleme dâhil edilen katılımcıların olguya yönelik düşünceleri, eğilimleri, beklentileri, tercihleri ve algılarını belirlemek için kullanılır. Sosyal bilimlerde, anketlerin nicel araştırmalarda tercih edilmesinin temel sebebi, önemli avantajlara sahip olmalarıdır. Anketlerin popülerliğinin nedenleri arasında ekonomik olmaları, çok fazla veri toplama kapasitesi, geniş katılımcı kitlesine erişim sağlama yetenekleriyle birlikte güvenilir ve geçerli verilerin elde edilmesi, ayrıca hızlı ve kısa sürede geri bildirim alınabilmesi gibi özellikler bulunmaktadır.⁸⁸ Anketler farklı şekillerde uygulanabilmektedir. Yüz yüze yapılacağı gibi sosyal medya uygulamaları da tercih edilebilir. Çalışmamızda uygulanan anket, sosyal medya üzerinden ve Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İnsan Araştırmaları ve Etik Kurulu'ndan alınan izin ile gerçekleştirilmiştir.

2.1. Evren ve Örneklem

Araştırmamızın evrenini Zonguldak il merkezinde 2022-2023 yılında eğitim öğretim gören lise öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Zonguldak il merkezinden basit rastgele örnekleme yöntemiyle seçilen Erdemir Anadolu Lisesi, Atatürk Anadolu Lisesi ve Fener Anadolu Lisesi öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklemi oluşturan 674 öğrencinin %59,3'ü kız, %40,7'si erkek öğrenciden oluşmaktadır.

⁸⁷ Sezen Garip, "Sosyal Bilimlerde Nicel Araştırma Geleneği Üzerine Kuramsal Bir İnceleme", *International Journal of Social Science Research* 12/1 (ts.), 4-8.

⁸⁸ Garip, "Sosyal Bilimlerde Nicel Araştırma Geleneği Üzerine Kuramsal Bir İnceleme", 7-8.

Tablo 2.1: SosyoDemografik Bilgiler Tablosu

Değişken	Grup	n	Yüzde(%)
Cinsiyet	Kız	400	%59,3
	Erkek	274	%40,7
Sınıf	9. Sınıf	151	%22,4
	10.Sınıf	207	%30,7
	11.Sınıf	177	%26,3
	12.Sınıf	139	%20,6
İnternet Kullanım Süresi	2 yıldan az	15	%2,2
	2-4 yıl	121	%18,0
	4 yıldan fazla	538	%79,8
Sosyal Ağ Sıklık	Her Gün	608	%90,2
	Haftada 1-4 gün	32	%4,7
	Haftada 5 gün ve daha fazla	34	%5,0
Ortalama Kullanım	2 saatten az	110	%16,3
	2-5 saat arası	349	%51,8
	5 saatten fazla	215	%31,9

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Öğrencilerin %79,8'inin 4 yıldan fazla internet kullandığını görüyoruz. Yine %90,2'si her gün internet kullanıyor ve ortalama 2-5 saat arası zaman harcayanların oranı %51,8. Günde 5 saatten fazla internette zaman geçirenlerin oranı ise %31,9. Yaş grupları dikkate alındığında bu oranın yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 2.2: Sık Kullanılan Sosyal Medya Uygulamaları Tablosu

Uygulama	Grup	n	Yüzde(%)
Uygulama	Instagram	525	%77,9
	Twitter	87	%12,9
	Youtube	343	%50,9
	Spotify	3	%0,4
	Tik Tok	265	%39,3
	Snapchat	149	%22,1
	sahibinden.com	1	%0,1
	WhatsApp	19	%2,8
	Tumblr	2	%0,3
	Telegram	1	%0,1
	discord	8	%1,2
	Facebook	2	%0,3
	Wattpad	2	%0,3
	Pinterest	1	%0,1

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tabloyu incelediğimizde öğrencilerin %77,9'u sosyal medya uygulamalarından instagramı, %50,9'u YouTube, %39,3'ü TikTok'u, %22,1'i ise Snapchat'i kullanıyor.

2.2. Veri Toplama Araçları

Öğrencilere “Siber İnsani Değerler Ölçeği”⁸⁹ ve “Ergenler için Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği”⁹⁰ olmak üzere iki ölçek uygulanmıştır.

2.2.1. Siber İnsani Değerler Ölçeği (SİDÖ)

Bu araştırmada, öğrencilerin sosyal medyadaki insani değer algılarını belirlemede Kılıçer vd.⁹¹ tarafından geliştirilen Siber İnsani Değerler Ölçeği(SİDÖ) kullanılmıştır. Ölçekte insani değerler toplam 15 madde ile ölçülmektedir. Bu ölçek, hem bireyler hem de gruplar tarafından uygulanabilen Likert tipi bir ölçektir. Ölçekteki maddeler, "Hiç Katılmıyorum", "Katılmıyorum", "Kısmen Katılıyorum", "Katılıyorum", "Tamamen Katılıyorum" gibi beş basamaklı bir dereceleme ölçeği şeklinde sunulmuştur. Ölçeğin alt boyutları, saygı, doğruluk-dürüstlük, hoşgörü, dayanışma, barışçıl olma olarak belirlenmiştir. Ölçekten elde edilen puanların artması bireyin sosyal medyadaki insani değerlere odaklı davranışlarının ve yeterliliklerinin olumlu olduğu, puanların azalmasıyla ise bu davranışların olumsuz ve yeterliliklerinin düşük olduğu anlaşılmaktadır.

2.2.2. Ergenler için Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği (ESMBÖ)

Araştırmada Özgenel vd.⁹² tarafından hazırlanan Ergenler İçin Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği (ESMBÖ) kullanılmıştır. Ölçek formu, Hiçbir zaman'a karşılık gelen 1'den Her zaman'a karşılık gelen 5'e kadar olan 5 noktalı Likert ölçeğini kullanır. Herhangi bir madde ters puanlanmamıştır. Ölçek toplamda 9 madde içermektedir, bu da bir katılımcının alabileceği en düşük puanın 9, en yüksek puanın ise 45 olduğu anlamına gelir. Ölçekten elde edilen toplam puan, katılımcının tüm maddelere verdiği cevapların toplanmasıyla hesaplanır. Bunun yanı sıra, toplam puan madde sayısına bölünerek aritmetik ortalama da hesaplanır. Elde edilen toplam puanın veya aritmetik ortalamasının yüksek olması, bireyin sosyal

⁸⁹ Kerem Kılıçer vd., “Cyber human values scale (i-value): the study of development, validity and reliability”, *Internet Research* 27/5 (01 Ocak 2017), 1255.

⁹⁰ Mustafa Özgenel vd., “Ergenler için Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği (ESMBÖ): Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması”, *Addicta: The Turkish Journal on Addictions* 6/3 (25 Temmuz 2019), 631.

⁹¹ Kılıçer vd., “Cyber human values scale (i-value)”, 1255.

⁹² Özgenel vd., “Ergenler için Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği (ESMBÖ)”, 631.

medya bağımlılığının yüksek olduğuna işaret ederken, düşük olması ise sosyal medya bağımlılığının düşük olduğunu gösterir.

Tablo 2.3: Normallik Varsayımı Analizi ve Güvenilirlik Analizi

Ölçek	n	Ort.	SS	Kolmogorov Smirnov (p)	Çarpıklık	Basıklık	Cronbac's Alpha
ESMBÖ	674	18,42	7,250	,000	,921	,398	,871
Saygı	674	9,78	3,100	,000	-,337	-,340	,752
Doğruluk	674	10,70	3,198	,000	-,738	,031	,749
Dürüstlük							
Hoşgörü	674	10,53	3,235	,000	-,689	-,162	,765
Dayanışma	674	11,43	3,511	,000	-,978	,097	,852
Barışçıl Olma	674	10,40	3,452	,000	-,529	-,539	,819
SİDÖ	674	52,85	13,784	,000	-,935	,687	,926

*p<0,05

Kaynak: George, D., & Mallery, M. (2010). SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson.

Tablo 2.3’de normallik analizi ve güvenilirlik analizleri yer almaktadır. Ölçeklerin basıklık ve çarpıklık değerleri -2 ile +2 arasında olduğundan, parametrik testler kullanılmıştır.

2.3. Verilerin Çözümlemesi

İlgili ölçekler, örnekleme grupları üzerinde uygulanarak elde edilen veriler SPSS-27 programıyla analiz edilmiştir. Sosyodemografik sorular için frekans tabloları oluşturulmuştur. Grup ortalamalarındaki farklılıkları değerlendirmek için bağımsız örneklem T-testi iki gruplu değişkenler için, One-Way ANOVA Analizi ise üç veya daha fazla gruplu değişkenler için kullanılmıştır. Parametrik testler için yeterli gözlem sayısı olmayan üç ve daha fazla gruplu değişkenlerde ise non-parametrik Kruskal Wallis-H testi tercih edilmiştir. Ölçekler arasındaki ilişkinin yönünü ve gücünü belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır. Tüm analizlerin anlamlılık düzeyi $\alpha=0,05$ olarak kabul edilmiştir.

3. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmaya katılan öğrencilerin kişisel özellikleri ile sosyal medya bağımlılıkları belirlenip, insani değerlerini nasıl etkilediğine yönelik analiz sonuçlarına yer verilmektedir.

3.1. Öğrencilerin Sosyal Medya Kullanımı ve İnsani Değerlere Yaklaşımlarının Cinsiyete Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi olan “Lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ile insani değerlere yaklaşımı cinsiyetleri bakımından fark oluşturmakta mıdır?” problemin yanıtlanması için yapılan cinsiyet değişkeni bağımsız örneklem T-Test analizi sonuçları verilmiştir.

Tablo 3.1: Cinsiyet Değişkeni T-Test Tablosu

Ölçek	Grup	n	Ort.	SS	t	Sd	p
ESMBÖ	Kız	400	19,37	7,180	4,191	672	,000*
	Erkek	274	17,02	7,136			
Saygı	Kız	400	10,33	2,792	5,512	672	,000*
	Erkek	274	8,98	3,347			
Doğruluk Dürüstlük	Kız	400	11,08	2,872	3,576	672	,000*
	Erkek	274	10,15	3,557			
Hoşgörü	Kız	400	11,11	2,828	5,524	672	,000*
	Erkek	274	9,68	3,589			
Dayanışma	Kız	400	12,10	3,081	5,876	672	,000*
	Erkek	274	10,46	3,861			
Barışçıl Olma	Kız	400	11,10	3,120	6,311	672	,000*
	Erkek	274	9,39	3,661			
SIDÖ	Kız	400	55,72	12,021	6,467	672	,000*
	Erkek	274	48,66	15,083			

*p<0,05

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3.1 verileri incelendiğinde, lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ile insani değerlere yaklaşımı verdikleri yanıtların ortalama değerlerinde cinsiyetlerine göre farklılıklar tespit edilmiştir.

Cinsiyet değişkeni gruplarına göre ESMBÖ puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). Kız öğrencilerin ESMBÖ puanı ortalaması, erkeklerin ESMBÖ puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre sosyal medya bağımlılığının daha fazla olduğu görölmüştür.

Bu konuda yapılan çalışmalara baktığımızda Meltem'in cinsiyete göre sosyal medya tutumlarıyla ilgili betimsel veriler ve T testi sonuçları, kız öğrencilerin puanlarının erkek öğrencilerinkinden istatistiksel olarak anlamlı şekilde yüksek olduğunu göstermektedir. Bu sonuç araştırmamızla örtüşmektedir. Bunun yanı sıra yapılan diğer araştırmalarda Argın, Yıldız, Ekinci sosyal medya bağımlılığı ölçeği puanlarındaki cinsiyet temelli farkların istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirtilmiştir. Araştırmamızdaki kadınların lehine sonuçlar, literatürdeki bulgularla uyumlu değildir. Bunun sebebi çalışmanın örneklem farklılığından olabilir.

Tablo 3.1 verilerine bakıldığında, saygı ölçeği puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). Kız öğrencilerin saygı ölçeği puanı ortalaması, erkeklerin saygı ölçeği puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Kız öğrencilerin saygı değerine erkek öğrencilerden daha yüksek düzeyde sahip oldukları görölmüştür. Doğruluk dürüstlük ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır. ($p=,000<0,05$). Yine kız öğrencilerin doğruluk dürüstlük ölçeği puanı ortalaması, erkeklerin doğruluk dürüstlük ölçeği puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Hoşgörü ölçeği puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). Kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha hoşgörölü davrandıkları görölmüştür. Dayanışma ölçeği puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). Kız öğrencilerin dayanışma ölçeği puanı ortalaması, erkeklerin dayanışma ölçeği puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Yine kız öğrencilerin dayanışma değerine erkek öğrencilerden daha yüksek düzeyde sahip oldukları görölmüştür. Barışıl olma ölçeği puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). Kız öğrencilerin barışıl olma ölçeği puanı ortalaması, erkeklerin barışıl olma ölçeği puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. SİDÖ puanı istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermektedir

($p=,000<0,05$). Kız öğrencilerin SİDÖ puanı ortalaması, erkeklerin SİDÖ puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Tüm alt boyutlarda görüldüğü üzere kız öğrenciler erkek öğrencilere göre değerlere daha yüksek düzeyde sahiptir.

Bu konudaki çalışmalara baktığımızda Kaya⁹³, cinsiyete göre öğrencilerin değer yönelimlerinin farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yaptığı bağımsız örneklem t testi sonuçlarında kız öğrencilerin puan ortalamalarının erkeklerinkinden istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğunu göstermiştir. Bu bulgular, yürütülen araştırmanın sonuçlarını doğrulamaktadır.

3.2. Öğrencilerin Sosyal Medya Kullanımı ve İnsani Değerlere Yaklaşımlarının Sınıf Düzeyine Göre Farklaşmasına İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi olan “Lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ile insani değerlere yaklaşımı sınıfları düzeyi bakımından fark oluşturmakta mıdır?” problemin yanıtlanması için yapılan sınıf değişkeni tek yönlü anova analizi sonuçları verilmiştir.

Tablo 3.2: Sınıf Değişkeni Tek Yönlü Anova Analizi

Ölçek	Grup	n	Ort.	SS	Var.K	K.T.	SD	K.O.	F	p
ESMBÖ	9. Sınıf	151	19,11	8,087	GA	195,950	3	65,317	1,244	,293
	10.Sınıf	207	18,61	6,992	GI	35179,730	670	52,507		
	11.Sınıf	177	17,61	6,833	Toplam	35375,680	673			
	12.Sınıf	139	18,40	7,162						
	Toplam	674	18,42	7,250						
Saygı	9. Sınıf	151	9,68	3,165	GA	12,332	3	4,111	,427	,734
	10.Sınıf	207	9,79	2,984	GI	6454,607	670	9,634		
	11.Sınıf	177	9,67	3,386	Toplam	6466,939	673			
	12.Sınıf	139	10,03	2,823						
	Toplam	674	9,78	3,100						

⁹³ Zöhre Kaya, “Lise Öğrencilerinin Değer Yönelimlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* 31 (01 Ocak 2017), 662.

Doğruluk Dürüstlük	9. Sınıf	151	10,51	3,187	GA	52,423	3	17,474	1,714	,163
	10.Sınıf	207	10,46	3,114	GI	6830,635	670	10,195		
	11.Sınıf	177	10,75	3,422	Toplam	6883,058	673			
	12.Sınıf	139	11,20	3,008						
	Toplam	674	10,70	3,198						
Hoşgörü	9. Sınıf	151	10,78	3,149	GA	53,898	3	17,966	1,723	,161
	10.Sınıf	207	10,28	3,337	GI	6987,947	670	10,430		
	11.Sınıf	177	10,30	3,427	Toplam	7041,846	673			
	12.Sınıf	139	10,93	2,873						
	Toplam	674	10,53	3,235						
Dayanışma	9. Sınıf	151	11,43	3,520	GA	19,779	3	6,593	,534	,659
	10.Sınıf	207	11,23	3,547	GI	8275,849	670	12,352		
	11.Sınıf	177	11,46	3,711	Toplam	8295,628	673			
	12.Sınıf	139	11,71	3,186						
	Toplam	674	11,43	3,511						
Barışçıl Olma	9. Sınıf	151	10,37	3,581	GA	63,969	3	21,323	1,796	,147
	10.Sınıf	207	10,49	3,196	GI	7953,871	670	11,871		
	11.Sınıf	177	9,97	3,731	Toplam	8017,840	673			
	12.Sınıf	139	10,86	3,272						
	Toplam	674	10,40	3,452						
SİDÖ	9. Sınıf	151	52,77	13,901	GA	653,294	3	217,765	1,147	,329
	10.Sınıf	207	52,25	13,502	GI	127206,571	670	189,861		
	11.Sınıf	177	52,15	14,957	Toplam	127859,865	673			
	12.Sınıf	139	54,73	12,421						
	Toplam	674	52,85	13,784						

*p<0.05

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sınıf değişkeni gruplarına göre ESMBÖ puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir ($p=,293>0,05$). Saygı ölçeği puanı da istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir ($p=,734>0,05$). Yine doğruluk dürüstlük ölçeği puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir ($p=,163>0,05$). Sınıf değişkeni gruplarına göre hoşgörü ölçeği puanı($p=,161>0,05$), dayanışma ölçeği puanı($p=,659>0,05$), barışçıl olma ölçeği puanı ($p=,147>0,05$) ve SİDÖ puanı da ($p=,329>0,05$) statiksel olarak anlamlı bir fark göstermemektedir.

Tablo 3.2’de veriler incelendiğinde öğrencilerin sınıf düzeylerinin farklı olması sosyal medya bağımlılıklarını ya da insani değerlere yaklaşımlarını etkilememektedir. Bu konuda yapılan araştırmalara baktığımızda Alican⁹⁴’ın ortaokul ve lise öğrencilerinin sosyal medyaya yönelik tutumlarını incelediği çalışmasında anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Bu sonuç çalışmamızla örtüşmektedir.

3.3. Öğrencilerin Sosyal Medya Kullanımı ve İnsani Değerlere Yaklaşımlarının Günlük İnternet Kullanımına Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi olan “Lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ile insani değerlere yaklaşımı öğrencilerin günlük internet kullanımı bakımından fark oluşturmakta mıdır?” problemin yanıtlanması için yapılan günlük internet kullanım değişkeni tek yönlü anova analizi sonuçları verilmiştir.

Tablo 3.3: Günlük İnternet Kullanımı Değişkeni Tek Yönlü Anova Analizi

Ölçek	Grup	n	Ort.	SS	Var.K	K.T.	SD	K.O.	F	p
ESMBÖ	2 saatten az	110	14,44	6,001	GA	3368,543	2	1684,272	35,309	,000*
	2-5 saat arası	349	18,01	6,192	GI	32007,136	671	47,701		
	5 saatten fazla	215	21,12	8,299	Toplam	35375,680	673			
	Toplam	674	18,42	7,250						
Saygı	2 saatten az	110	10,36	3,073	GA	78,951	2	39,476	4,147	,016*

⁹⁴ Cafer Alican, “Ortaokul ve Lise De Öğrenim Gören Öğrencilerin Sosyal Medya Kullanımına İlişkin Tutumları: Ürgüp Örneği”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 35 (Şubat 2013), 13.

	2-5 saat arası	349	9,86	3,002	GI	6387,988	671	9,520		
	5 saatten fazla	215	9,35	3,223	Toplam	6466,939	673			
	Toplam	674	9,78	3,100						
Doğruluk Dürüstlük	2 saatten az	110	11,31	3,022	GA	55,438	2	27,719	2,724	,066
	2-5 saat arası	349	10,67	3,011	GI	6827,620	671	10,175		
	5 saatten fazla	215	10,44	3,537	Toplam	6883,058	673			
	Toplam	674	10,70	3,198						
Hoşgörü	2 saatten az	110	11,02	3,148	GA	153,901	2	76,950	7,496	,001*
	2-5 saat arası	349	10,80	3,044	GI	6887,945	671	10,265		
	5 saatten fazla	215	9,84	3,474	Toplam	7041,846	673			
	Toplam	674	10,53	3,235						
Dayanışma	2 saatten az	110	11,77	3,677	GA	152,597	2	76,299	6,287	,002*
	2-5 saat arası	349	11,76	3,306	GI	8143,030	671	12,136		
	5 saatten fazla	215	10,74	3,659	Toplam	8295,628	673			
	Toplam	674	11,43	3,511						
Barışçıl Olma	2 saatten az	110	10,83	3,482	GA	71,123	2	35,561	3,003	,050
	2-5 saat arası	349	10,54	3,318	GI	7946,717	671	11,843		
	5 saatten fazla	215	9,95	3,614	Toplam	8017,840	673			
	Toplam	674	10,40	3,452						
SİDÖ	2 saatten az	110	55,29	13,874	GA	2241,180	2	1120,590	5,986	,003*
	2-5 saat arası	349	53,64	13,035	GI	125618,685	671	187,211		
	5 saatten fazla	215	50,33	14,582	Toplam	127859,865	673			
	Toplam	674	52,85	13,784						

*p<0.05

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Günlük internet kullanımı değişkenine göre gruplar arasında ESMBÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p=,000<0,05$). Günde 2-5 saat arası internet kullanan katılımcıların ESMBÖ puanı ortalaması, günde 2 saatten az internet kullanan katılımcıların ESMBÖ puanı ortalamasından

istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklı ve daha yüksektir. Günde 5 saatten fazla internet kullanan katılımcıların ESMBÖ puanı ortalaması, günde 2 saatten az internet kullanan katılımcıların ESMBÖ puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Günde 5 saatten fazla internet kullanan katılımcıların ESMBÖ puanı ortalaması, günde 2-5 saat arası internet kullanan katılımcıların ESMBÖ puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Araştırmamız gösteriyor ki günlük internette kullanım süresi arttıkça sosyal medyaya bağımlılık da artıyor.

Günlük internet kullanımı değişkeni gruplarına göre saygı ölçeği puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gözlemlenmektedir ($p=,016<0,05$). Günde 2 saatten az internet kullanan katılımcıların saygı ölçeği puanı ortalaması, günde 5 saatten fazla internet kullanan katılımcıların saygı ölçeği puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. İnternet kullanımı arttıkça saygı değerinde azalma görülmektedir.

Günlük internet kullanımı değişkeni gruplarına göre doğruluk dürüstlük ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p=,066>0,05$).

Günlük internet kullanımı değişkeni gruplarına göre hoşgörü ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p=,001<0,05$). Günde 2 saatten az internet kullanan katılımcıların hoşgörü ölçeği puanı ortalaması, günde 5 saatten fazla internet kullanan katılımcıların hoşgörü ölçeği puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Günde 2-5 saat arası internet kullanan katılımcıların hoşgörü ölçeği puanı ortalaması, günde 5 saatten fazla internet kullanan katılımcıların hoşgörü ölçeği puanı Ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Günlük internet kullanımı değişkeni gruplarına göre dayanışma ölçeği puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,002<0,05$). Günde 2 saatten az internet kullanan katılımcıların Dayanışma ölçeği puanı ortalaması, günde 5 saatten fazla internet kullanan katılımcıların dayanışma ölçeği puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Günde 2-5 saat arası internet kullanan katılımcıların dayanışma ölçeği puanı ortalaması, günde 5 saatten fazla internet kullanan katılımcıların dayanışma ölçeği puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Günlük internet kullanımı değişkeni gruplarına göre barışçıl olma ölçeği Puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir ($p=,050>0,05$).

Günlük internet kullanımı değişkeni gruplarına göre SİDÖ puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,003<0,05$). Günde 2 saatten az internet kullanan katılımcıların SİDÖ puanı ortalaması, günde 5 saatten fazla internet kullanan katılımcıların SİDÖ puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Günde 2-5 saat arası internet kullanan katılımcıların SİDÖ puanı ortalaması, günde 5 saatten fazla internet kullanan katılımcıların SİDÖ puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Bu sonuca göre öğrencilerin günlük internet kullanım süresi arttıkça saygı, hoşgörü ve dayanışma değer düzeyleri azalmaktadır. Fakat doğruluk-dürüstlük ve barışçıl olma değerlerinde anlamlı bir fark gözlenmemektedir. Yapılan çalışmalara baktığımızda Kılınç ve Gündüz⁹⁵, “Lise Öğrencilerinin Siber Duyarlılık, İnternet Bağımlılığı ve İnsani Değerlerinin İncelenmesi” adlı makalelerinde internet bağımlılığı puanı yüksek olan öğrencilerin insani değerlerinin düşük olduğu sonucunu bulmuştur. Bu sonuç araştırmamızın sonucunu desteklemektedir.

3.4. Öğrencilerin Sosyal Medya Kullanımı ve İnsani Değerlere Yaklaşımlarının Sosyal Ağları Kullanım Sıklıklarına Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemi olan “Lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ile insani değerlere yaklaşımı öğrencilerin sosyal ağları kullanım sıklıkları bakımından fark oluşturmakta mıdır?” problemin yanıtlanması için yapılan internet kullanım sıklığı değişkeni tek yönlü anova analizi sonuçları verilmiştir.

⁹⁵ İsa Kılınç - Şemseddin Gündüz, “Lise Öğrencilerinin Siber Duyarlılık, İnternet Bağımlılığı ve İnsani Değerlerinin İncelenmesi”, *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 7/2 (04 Temmuz 2017), 279-283.

Tablo 3.4: İnternet Kullanım Sıklığı Değişkeni Tek Yönlü Anova Analizi

Ölçek	Grup	n	Ort.	SS	Var.K	K.T.	SD	K.O.	F	p
ESMBÖ	Her Gün	608	18,88	7,353	GA	1512,417	2	756,208	14,984	,000*
	Haftada 1-4 gün	32	12,47	4,040	GI	33863,263	671	50,467		
	Haftada 5 gün ve daha fazla	34	15,71	4,042	Toplam	35375,680	673			
	Toplam	674	18,42	7,250						
Saygı	Her Gün	608	9,80	3,096	GA	30,580	2	15,290	1,594	,204
	Haftada 1-4 gün	32	10,28	3,061	GI	6436,359	671	9,592		
	Haftada 5 gün ve daha fazla	34	8,97	3,148	Toplam	6466,939	673			
	Toplam	674	9,78	3,100						
Doğruluk Dürüstlük	Her Gün	608	10,68	3,196	GA	4,131	2	2,066	,201	,818
	Haftada 1-4 gün	32	10,94	3,417	GI	6878,927	671	10,252		
	Haftada 5 gün ve daha fazla	34	10,94	3,104	Toplam	6883,058	673			
	Toplam	674	10,70	3,198						
Hoşgörü	Her Gün	608	10,53	3,244	GA	18,884	2	9,442	,902	,406
	Haftada 1-4 gün	32	11,13	3,087	GI	7022,961	671	10,466		
	Haftada 5 gün ve daha fazla	34	10,06	3,209	Toplam	7041,846	673			
	Toplam	674	10,53	3,235						
Dayanışma	Her Gün	608	11,43	3,521	GA	7,181	2	3,590	,291	,748
	Haftada 1-4 gün	32	11,84	3,465	GI	8288,447	671	12,352		
	Haftada 5 gün ve daha fazla	34	11,21	3,445	Toplam	8295,628	673			
	Toplam	674	11,43	3,511						
Barışçıl Olma	Her Gün	608	10,41	3,472	GA	7,136	2	3,568	,299	,742
	Haftada 1-4 gün	32	10,63	3,139	GI	8010,704	671	11,938		
	Haftada 5 gün ve daha fazla	34	10,00	3,420	Toplam	8017,840	673			
	Toplam	674	10,40	3,452						
SİDÖ	Her Gün	608	52,84	13,870	GA	218,524	2	109,262	,574	,563
	Haftada 1-4 gün	32	54,81	12,792	GI	127641,341	671	190,226		
	Haftada 5 gün ve daha fazla	34	51,18	13,256	Toplam	127859,865	673			
	Toplam	674	52,85	13,784						

*p<0.05

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

İnternet kullanım sıklığı değişkeni gruplarına göre ESMBÖ puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). Her gün internet kullanan katılımcıların ESMBÖ puanı ortalaması, haftada 1-4 gün internet kullanan katılımcıların ESMBÖ puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Her gün internet kullanan katılımcıların ESMBÖ puanı ortalaması, haftada 5 gün ve daha fazla internet kullanan katılımcıların ESMBÖ puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Bu sonuca göre her gün internet kullanan öğrencilerin sosyal medyaya bağımlılık oranları daha yüksektir. Bilgin'in⁹⁶ “Ergenlerde Sosyal Medya Bağımlılığı ve Psikolojik Bozukluklar Arasındaki İlişki” adlı makalesinde de sosyal medya kullanım süresinin artmasıyla birlikte sosyal medya bağımlılığı düzeyi yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç araştırmamızı desteklemektedir.

İnternet kullanım sıklığı değişkeni gruplarına göre saygı ölçeği puanı ($p=,204>0,05$), doğruluk dürüstlük ölçeği puanı ($p=,818>0,05$), hoşgörü ölçeği puanı ($p=,406>0,05$), dayanışma ölçeği puanı ($p=,748>0,05$), barışçıl olma ölçeği puanı ($p=,742>0,05$) ve SİDÖ puanı ($p=,563>0,05$) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir.

3.5. Öğrencilerin Sosyal Medya Kullanımı ve İnsani Değerlere Yaklaşımlarının İnternet Kullanım Süresine Göre Farklaşmasına İlişkin Bulgular

Araştırmanın beşinci alt problemi olan “Lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ile insani değerlere yaklaşımı öğrencilerin internet kullanım süresi bakımından fark oluşturmakta mıdır?” problemin yanıtlanması için yapılan internet kullanım süresi değişkeni Kruskal Wallis-H analizi sonuçları verilmiştir.

⁹⁶ Mehmet Bilgin, “The Relationship Between Social Media Dependence and Psychological Disorders in Adolescents”, *The Journal of International Scientific Researches*, (09 Kasım 2018), 243.

Tablo 3.5: İnternet Kullanım Süresi Değişkeni Kruskal Wallis-H Analizi

Ölçek	Grup	n	Ort.	SS	SD	H	p
ESMBÖ	2 yıldan az	15	16,87	7,772	3	2,614	,271
	2-4 yıl	121	17,89	7,422			
	4 yıldan fazla	538	18,58	7,200			
	Toplam	674	18,42	7,250			
Saygı	2 yıldan az	15	9,27	3,127	3	5,166	,076
	2-4 yıl	121	10,35	2,869			
	4 yıldan fazla	538	9,67	3,140			
	Toplam	674	9,78	3,100			
Doğruluk Dürüstlük	2 yıldan az	15	9,60	3,602	3	2,527	,283
	2-4 yıl	121	11,00	2,935			
	4 yıldan fazla	538	10,67	3,240			
	Toplam	674	10,70	3,198			
Hoşgörü	2 yıldan az	15	10,87	3,270	3	11,893	,003*
	2-4 yıl	121	11,46	2,605			
	4 yıldan fazla	538	10,31	3,327			
	Toplam	674	10,53	3,235			
Dayanışma	2 yıldan az	15	10,40	4,437	3	4,218	,121
	2-4 yıl	121	12,11	2,955			
	4 yıldan fazla	538	11,31	3,583			
	Toplam	674	11,43	3,511			
Barışçıl Olma	2 yıldan az	15	8,93	3,900	3	5,772	,056
	2-4 yıl	121	11,07	2,984			
	4 yıldan fazla	538	10,29	3,517			
	Toplam	674	10,40	3,452			
SİDO	2 yıldan az	15	49,07	14,660	3	9,104	,011*
	2-4 yıl	121	55,99	12,023			
	4 yıldan fazla	538	52,25	14,043			
	Toplam	674	52,85	13,784			

*p<0.05

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

İnternet kullanım süresi değişkeni gruplarına göre ESMBÖ puanı ($p=,271>0,05$), saygı ölçeği puanı ($p=,076>0,05$), doğruluk dürüstlük ölçeği puanı

($p=,283>0,05$), dayanışma ölçeği puanı ($p=,121>0,05$) ve barışçıl olma ölçeği puanı ($p=,056>0,05$) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir.

İnternet kullanım süresi değişkeni gruplarına göre hoşgörü ölçeği puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık bulunmaktadır ($p=,003<0,05$). 2-4 yıldır internet kullanan katılımcıların hoşgörü ölçeği puanı ortalaması, 4 yıldan fazla süredir internet kullanan katılımcıların hoşgörü ölçeği puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Bir başka deyişle internet kullanım süresi arttıkça öğrencilerde hoşgörü değerinin azaldığı gözlemlenmiştir.

İnternet kullanım süresi değişkeni grupları arasında SİDÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır ($p=,011<0,05$). 2-4 yıldır internet kullanan katılımcıların SİDÖ puanı ortalaması, 4 yıldan fazla süredir internet kullanan katılımcıların SİDÖ puanı ortalamasından anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Araştırmamız gösteriyor ki internet kullanımı 2-4 sene kullanımdan 4 sene üstüne çıkınca insani değerlere sahip olma azalmaktadır.

3.6. Öğrencilerin Sosyal Medya Kullanımı ile İnsani Değerlere Yaklaşımları Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

Araştırmanın altıncı alt problemi olan “Lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ile insani değerlere yaklaşımı arasında anlamlı fark oluşmakta mıdır?” problemin yanıtlanması için yapılan korelasyon analizi sonuçları verilmiştir.

Tablo 3.6: Korelasyon Analizi Tablosu

	1	2	3	4	5	6	7
ESMBÖ (1)	1						
Saygı (2)	,037 ,336	1					
Doğruluk Dürüstlük (3)	,032 ,406	,540** ,000	1				
Hoşgörü (4)	,074 ,055	,670** ,000	,618** ,000	1			
Dayanışma (5)	,055 ,156	,592** ,000	,584** ,000	,750** ,000	1		
Barışçıl Olma (6)	,081* ,037	,599** ,000	,573** ,000	,655** ,000	,636** ,000	1	
SİDÖ (7)	,067 ,081	,808** ,000	,791** ,000	,884** ,000	,858** ,000	,834** ,000	1

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

ESMBÖ Ölçeği ile barışçıl olma ölçeği arasında %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir pozitif ilişki tespit edilmiştir, ancak bu ilişki çok zayıf düzeydedir ($r=,081$; $p=,037$).

Saygı ölçeği ile doğruluk ve dürüstlük ölçeği arasında %99 güvenle pozitif yönlü ve orta seviyede anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=,540$; $p=,000$). Saygı ölçeği ile hoşgörü ölçeği arasında %99 güvenle pozitif yönlü ve güçlü seviyede anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=,670$; $p=,000$). Saygı ölçeği ile dayanışma ölçeği arasında %99 güvenle pozitif yönlü ve orta seviyede anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=,592$; $p=,000$). Saygı ölçeği ile barışçıl olma ölçeği arasında %99 güvenle pozitif yönlü ve orta seviyede anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=,599$; $p=,000$). Saygı ölçeği ile SİDÖ ölçeği arasında %99 güvenle pozitif yönlü ve çok güçlü seviyede anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=,808$; $p=,000$). Buna göre saygı alt boyutu arttıkça doğruluk ve dürüstlük, hoşgörü, dayanışma, barışçıl olma toplam puanı da artmaktadır. Saygı değerine sahip öğrencinin diğer insani değerlere de sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Doğruluk ve dürüstlük ölçeği ile hoşgörü ölçeği arasında %99 güvenle pozitif yönlü ve güçlü seviyede anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=,618$; $p=,000$). Doğruluk ve dürüstlük ölçeği ile dayanışma ölçeği arasında %99 güvenle pozitif yönlü ve orta seviyede anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=,584$; $p=,000$). Doğruluk ve dürüstlük ölçeği ile barışçıl olma ölçeği arasında %99 güvenle pozitif yönlü ve orta seviyede anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=,573$; $p=,000$). Doğruluk ve dürüstlük ölçeği ile SİDÖ ölçeği arasında %99 güvenle pozitif yönlü ve güçlü seviyede anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=,791$; $p=,000$). Bu sonuca göre doğruluk ve dürüstlük alt boyutu arttıkça hoşgörü, dayanışma, barışçıl olma toplam puanı artmaktadır. Doğruluk ve dürüstlük değerine sahip öğrencilerin diğer insani değerlere de sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Hoşgörü ölçeği ile dayanışma ölçeği arasında %99 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir pozitif ilişki bulunmuş olup, bu ilişki güçlü düzeydedir ($r=,750$; $p=,000$). Hoşgörü ölçeği ile barışçıl olma ölçeği arasında %99 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir pozitif ilişki tespit edilmiştir. Bu ilişki güçlü düzeydedir ($r=,655$; $p=,000$). Hoşgörü ölçeği ile SİDÖ ölçeği arasında %99 güvenle pozitif yönlü ve çok güçlü seviyede anlamlı bir ilişki bulunmaktadır

($r=,884$; $p=,000$). Bu sonuca göre hoşgörü alt boyutu arttıkça dayanışma ve barışçıl olma toplam puanı artmaktadır. Hoşgörü değerine sahip öğrencilerin diğer insani değerlere de sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Dayanışma ölçeği ile barışçıl olma ölçeği arasında %99 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir pozitif ilişki gözlemlenmiştir. Bu ilişki güçlü bir düzeydedir ($r=,636$; $p=,000$). Dayanışma ölçeği ile SİDÖ ölçeği arasında %99 güvenle pozitif yönlü ve çok güçlü seviyede anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=,858$; $p=,000$). Bu sonuca göre dayanışma alt boyutu arttıkça dayanışma ve barışçıl olma toplam puanı artmaktadır. Dayanışma değerine sahip öğrencilerin diğer insani değerlere de sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Barışçıl olma ölçeği ile SİDÖ ölçeği arasında %99 güvenle pozitif yönlü ve çok güçlü seviyede anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=,834$; $p=,000$). Bu sonuca göre barışçıl olma alt boyutu arttıkça siber insani değer toplam puanı da artmaktadır.

SONUÇ

Birinci alt problemimiz olan “Lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ile insani değerlere yaklaşımı cinsiyetleri bakımından fark oluşturmakta mıdır?” sorusunda kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı farklılıklar görülmüştür. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre sosyal medya bağımlılığının daha fazla olduğu görülmüştür. Kız öğrencilerin, erkek öğrencilere kıyasla saygı, doğruluk-dürüstlük, hoşgörü, dayanışma ve barışçıl olma gibi insani değerlere daha fazla sahip oldukları görülmektedir.

Araştırmanın ikinci alt problemi olan “Lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ile insani değerlere yaklaşımı sınıfları düzeyi bakımından fark oluşturmakta mıdır?” sorusuna baktığımızda öğrencilerin sınıf düzeylerinin farklı olması sosyal medya bağımlılıklarını ya da insani değerlere yaklaşımlarını etkilemediği görülmüştür.

Üçüncü alt problemimiz olan “Lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ile insani değerlere yaklaşımı öğrencilerin günlük internet kullanımı bakımından fark oluşturmakta mıdır?” sorusuna baktığımızda her gün internet kullanan öğrencilerin sosyal medyaya bağımlılık oranları daha yüksektir. Alt boyutlar açısından incelediğimizde günlük internet kullanım süresi arttıkça saygı, hoşgörü ve dayanışma değer düzeyleri azalmaktadır. Fakat doğruluk-dürüstlük ve barışçıl olma değerlerinde anlamlı bir fark gözlenmemektedir. Bu sonuçlara dayanarak, internet kullanım süresinin artmasının öğrencilerde saygı, hoşgörü ve dayanışma üzerinde olumsuz etkiler yarattığını söyleyebiliriz. Bu nedenle, bu konuda önlemler alınabilir. Okullarda sosyal medyanın bilinçli kullanılması için çalışmalar yapılabilir. İleride bu konuya yönelik boylamsal bir çalışma da yapılabilir.

Dördüncü alt problemimiz olan “Lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ile insani değerlere yaklaşımı öğrencilerin sosyal ağları kullanım sıklıkları bakımından fark oluşturmakta mıdır?” sorusuna ilişkin sonuçları incelediğimizde her gün internet kullanan öğrencilerin sosyal medyaya bağımlılık oranları daha yüksektir. Fakat interneti her gün kullanan öğrenci ile haftada 1-4 gün arası kullanan öğrenciler arasında saygı, hoşgörü, dayanışma, doğruluk-dürüstlük, barışçıl olma alt boyutları ile ilgili anlamlı bir fark görülmemiştir.

Beşinci alt problemimiz olan “Lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ile insani değerlere yaklaşımı öğrencilerin internet kullanım süresi bakımından fark oluşturmakta mıdır?” sorusunu incelediğimizde internet kullanım süresi arttıkça öğrencilerde hoşgörü değerinin azaldığı gözlemlenmiştir. SİDÖ ölçeği sonuçlarına baktığımızda internet kullanımı 2-4 sene kullanımdan 4 sene üstüne çıkınca insani değerlere sahip olma azalmaktadır. Öğrenci yaş grupları düşünüldüğünde ilerleyen zamanlarda da internet kullanmaya devam edeceklerdir ve bu sonuç bize erken yaşlarda internet kullanımının kontrollü şekilde yapılması gerektiğini göstermektedir.

Son olarak lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ile insani değerlere yaklaşımı arasındaki ilişkiyi incelediğimizde; saygı alt boyutu ile doğruluk-dürüstlük arasındaki puanlar düzeyinde pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Saygı puanları arttıkça, doğruluk-dürüstlük puanları da artmaktadır. Doğruluk-dürüstlük alt boyutu ile hoşgörü arasında yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Doğruluk-dürüstlük puanları arttıkça, hoşgörü puanları da artmaktadır. Hoşgörü alt boyutu ile dayanışma arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Hoşgörü alt boyutu puanı arttıkça, dayanışma toplam puanı da artmaktadır. Dayanışma alt boyutu ile barışçıl olma arasında yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında anlamlı bir şekilde pozitif bir ilişki bulunmuştur. Dayanışma alt boyutu puanı arttıkça, barışçıl olma toplam puanı da artmaktadır. Buna göre tüm alt boyutların birbirleriyle pozitif yönde anlamlı bir şekilde ilişkisi olduğu görülmüştür.

Gelişen teknolojiyle birlikte internet hayatımızın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. İnternetin faydaları olduğu gibi zararları da vardır. Çalışmamız göstermektedir ki lise öğrencileri interneti olması gerekenden fazla kullandıklarında, insani değerlerini kaybetmektedir. Değerler eğitimi bu noktada daha önemli olmaktadır. Öğrencilerin insani değerlere olan duyarlılıklarını artırmak için, derslerin yanı sıra görsel ve pratik öğretim yöntemleri de kullanılmalıdır. Sadece okulda verilen değer eğitimi yeterli olmamaktadır. Aileler de okuldaki

değerler eğitimi çalışmalarını desteklemeli ve bu eğitimle uyumlu bir şekilde çocuklarına örnek olmalıdır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin en çok Instagram ve Youtube uygulamalarını kullandıkları görülmektedir. Bu doğrultuda, uzmanlar tarafından, sosyal medya platformlarının etkin kullanımı amacıyla öğrencilere farklı kurslar, seminerler ve benzeri etkinlikler düzenleyebilirler. Yine alanında uzman kişiler tarafından öğrencilerin ilgisini çekecek, onlara değer katacak çeşitli içerikler de üretilebilir.

Bu çalışmada öğrencilerin sosyal medya bağımlılıklarının insani değerlere etkisi incelenmiştir. Bu tür araştırmalar, çeşitli hedef gruplar ve farklı seviyelerde gerçekleştirilerek Türkiye'deki sosyal medya bağımlılığını anlamamıza yardımcı olabilir. Özellikle gelecek nesillerin sağlığı için bu sorunun çözümüne yönelik çeşitli önlemler alınabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, Ali Kemal. "İmkân ve Zorluklarıyla Gençlik Dönemi Din Eğitimi". *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 13 (22 Haziran 2022), 25-46. <https://doi.org/10.53112/tudear.1054146>
- Aktepe, Vedat. "Ailede Değerler Eğitimi ve Program İhtiyacı". <http://acikerisim.nevsehir.edu.tr/xmlui/handle/20.500.11787/2241>
- Akyildiz, Serdar - Yilmaz, Kadri. "Sosyal Medya Konulu Araştırmaların Bilim Haritalama Tekniği ile Bibliyometrik Analizi". *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 16/28 (31 Ağustos 2020), 1-1. <https://doi.org/10.26466/opus.680835>
- Alican, Cafer. "Ortaokul Ve Lise De Öğrenim Gören Öğrencilerin Sosyal Medya Kullanımına İlişkin Tutumları: Ürgüp Örneği". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 35 (Şubat 2013), 1-14.
- Arıcı, İsmail - Maden, Kenan. "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Saygı Değeri (*)". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22 (Mart 2018), 238-256.
- Aybey, Salih. "Gençlik Dönemi Problemleri Karşısında Din Eğitimi". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/3 (31 Aralık 2022), 932-963. <https://doi.org/10.17859/pauifd.1187261>
- Bilgin, Mehmet. "The Relationship Between Social Media Dependence and Psychological Disorders in Adolescents". *The Journal of International Scientific Researches*, 237-247. <https://doi.org/10.23834/isrjournal.452045>
- Bilici, İbrahim - Kormaz, Ali. "Azalan Bir Toplumsal Değer Olarak Dayanışma". *Uluslararası İnsani Değerlerin Yeniden İnşası Sempozyumu* 1 (2014), 469-483.
- Boyd, Danah M. - Ellison, Nicole B. "Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship". *Journal of Computer-Mediated Communication* 13/1 (2007), 210-230. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x>
- Çap, Elif. *Lise öğrencilerinin sosyal medyaya ilişkin tutumları ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki*. İstanbul: Marmara Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı / Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bilim Dalı, 2017.
- Değerlerin Özellikleri ve İşlevleri - Gorgoda". 12 Şubat 2021. Erişim 30 Mayıs 2024. <https://www.gorgoda.com/degerlerin-ozellikleri-ve-islevleri.html>
- Dilmaç, Bülent. *İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği İle Eğitimin Sınanması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Eğitimde Psikolojik Hizmetler Ana Bilim Dalı, 1999.

- Dilmaç, Bülent - Şimşir, Zeynep. “Değerler Eğitimi”. *www.tarihistan.org- Tarih Stratejik Araştırmalar Merkezi (TARSAM)*. Erişim 26 Mayıs 2024. <https://www.tarihistan.org/degerler-egitimi-bulent-dilmac-ve-zeynep-simsir/24599/>
- Diyanet Dergi | Diyanet - Aylık Dergi - Aile - Çocuk - İlmi Dergi - Bülten”. Erişim 26 Mayıs 2024. <https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=6887>
- Doğanay, Ahmet. “Değerler Eğitimi. Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi.” *Pegem-A Yayıncılık*, 255-286.
- Garip, Sezen. “Sosyal Bilimlerde Nicel Araştırma Geleneği Üzerine Kuramsal Bir İnceleme”. *International Journal of Social Science Research* 12/1 (ts.), 4-8.
- Gulbahar, Yasemin vd. “Sosyal Ağların Eğitim Amaçlı Kullanımı”. *Türkiye’de İnternet Konferansı* 10 (01 Ocak 2010), 30-37.
- Güneş, Adem - Toprak, Yasin. “Manevi-İnsani Değerler Eğilimi ile Sosyal Medya Bağımlılığı Arasındaki İlişki” 7/43 (2022), 1463-1464.
- Güngör, Erol. *Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2000.
- Güngör, Erol. *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2010.
- İnel, Yusuf - Gökalp, Ali. “Ortaokul Öğrencilerinin Hoşgörü Eğilimlerinin İncelenmesi”. *Journal of Turkish Studies* 13 (01 Ocak 2018), 847-877. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.14380>
- Kağıtçıbaşı ve Kuşdil, Çiğdem, M.Ersin. “Türk öğretmenlerinin değer yönelimleri ve Scwartz Değer Kuramı.” *Türk Psikolojisi Dergisi*, 2000.
- Kaya, Zöhre. “Lise Öğrencilerinin Değer Yönelimlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* 31 (01 Ocak 2017), 662-674. <https://doi.org/10.14582/DUZGEF.783>
- Keskin, Yusuf. “Değer Sınıflaması Üzerine Aksiyonel Bir Deneme”. *Journal of Turkish Studies* 11/3 (01 Nisan 2016), 1485-1510. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.9467>
- Kılıçer, Kerem vd. “Cyber human values scale (i-value): the study of development, validity and reliability”. *Internet Research* 27/5 (01 Ocak 2017), 1255-1274. <https://doi.org/10.1108/IntR-10-2016-0290>
- Kılınç, İsa - Gündüz, Şemseddin. “Lise Öğrencilerinin Siber Duyarlılık, İnternet Bağımlılığı ve İnsani Değerlerinin İncelenmesi”. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 7/2 (04 Temmuz 2017), 279-283. <https://doi.org/10.24315/trkefd.304497>
- Kıral, Erkan. “Kayıp Giden Bir Değer: Saygı”. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi* 5/1 (Nisan 2018), 6-10.

- Kıroğlu, Kasım vd. “Üniversitede Demokratik Bir Değer Olarak Hoşgörü - Tolerance as a Democratic Value in Higher Education”. *Journal of Social Studies Education Research* 3 (30 Mayıs 2012), 86-104.
- Kırtış, A. - Karahan, Filiz. “To Be or Not To Be in Social Media Arena as the Most Cost-Efficient Marketing Strategy after the Global Recession”. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 24 (31 Aralık 2011), 260-268. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.09.083>
- “Sosyal Ağ Siteleri: Tanım, Tarih ve Araştırmalar* (danah m. boyd ve Nicole B. Ellison**).”. çev. Şeyda Koçak Kurt. *Yeni Medya* 11 (2021), 138-157.
- Köylü, Mustafa. *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, 7., 2017.
- Mangold, W. Glynn - Faulds, David J. “Social Media: The New Hybrid Element of the Promotion Mix”. *Business Horizons* 52/4 (Temmuz 2009), 357-365. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2009.03.002>
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi. “İlâhiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık-Değer İlişkisi (M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Örneği)”. *M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2006), 133-167.
- Meltem, Abdüssamed. *Lise Öğrencilerinin Sosyal Medyaya İlişkin Tutumlarının İncelenmesi: (Tarsus Örneği)*. Mersin: Çag Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Meydan, Hasan. “Okulda Değerler Eğitiminin Yeri Ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2014), 93-108.
- Milli Eğitim Temel Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu. 1739 5 (14 Haziran 1973).
- Onat, Ferah - Alikiliç, Özlem Aşman. “Sosyal Ağ Sitelerinin Reklam Ve Halkla İlişkiler Ortamları Olarak Değerlendirilmesi”. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi* 3/9 (01 Haziran 2008), 1111-1144. <https://doi.org/10.19168/jyu.62214>
- Öğülmüş, Selahiddin. “Karakter ve Değer Eğitimi”. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, ts. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/134135/mod_resource/content/1/%2801%29%20Karakter%20ve%20De%C4%9Fer%20E%C4%9Fitimi%20%28Temel%20Kavramlar%29.pdf
- Özgenel, Mustafa vd. “Ergenler için Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği (ESMBÖ): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions* 6/3 (25 Temmuz 2019), 631-664. <https://doi.org/10.15805/addicta.2019.6.3.0086>
- Rokeach, Milton. *The nature of human values*. New York, NY, US: Free Press, 1973.

- Safran, Aktaş, Mustafa, Özgür. “Evrensel Bir Değer Olarak Barış Ve Barış Eğitiminin Tarihçesi”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 172/2 (2013), 145-251.
- Semiz, Tarık - Bora, Buket. “Sosyal Medya”. <https://www.stb.org.tr/Dosyalar/Arastirmalar/sosyal-medya.pdf>, ts.
- Şener, Sami. “Sosyal Medyanın Gençlerin Düşünce ve Değerlerine Etkisi”. *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 5/3 (23 Aralık 2021), 529-553. <https://doi.org/10.52115/apjir.979579>
- Tekin, Hatice. *Ortaokul öğrencilerinin sosyal medya kullanımı ile algılanan insani değerlerin incelenmesi*. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Thesis, 2016. <http://dspace.adiyaman.edu.tr:8080/xmlui/handle/20.500.12414/1830>
- Uzunkol, Ebru - Ata, Hanım İclal. “Ortaokul Öğrencilerinin Doğruluk-Dürüstlük Değer Algılarının İncelenmesi”. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 23/2 (29 Aralık 2023), 130-145. <https://doi.org/10.53629/sakaefd.1298870>
- Ünür, Ece. “Geleneksel Medya’nın Sosyal Medyayı Nasıl Kullandığına İlişkin Bir İnceleme: Dizilerin Twitter Kullanımı”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 20/1 (Haziran 2016), 153-170.
- Üstündağ, Alev. “Çocukların Sosyal Medya Kullanım Durumları ve Sosyal Medyanın Çocukların Duygu Durumları Üzerine Etkisi”. *International Journal of Contemporary Educational Studies (IntJCES)* 6/2 (2020), 294-302.
- Yalar, Taha. “Değerler Eğitiminin İyileştirilmesi İle İlgili Öğretmen Görüşlerinin Belirlenmesi Ve Bir Program Modülü Örneğinin Geliştirilmesi”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 10/38 (2011), 78-98.
- Yazıcı, Kubilay. “Değerler Eğitimi’ne Genel Bir Bakış”. *Türklük Bilimi Araştırmaları* 19 (2006), 499-522.
- Yıldırım, Ömer. “Değerlerin İşlevleri ve Özellikleri Nelerdir? » Felsefe hakkında her şey...” *Felsefe hakkında her şey...* 01 Mayıs 2020. Erişim 30 Mayıs 2024. <https://www.felsefe.gen.tr/degerlerin-islevleri-ve-ozellikleri-nelerdir/>
- Yılmaz, Ferat. “Karakter Eğitimi ve Karakter Eğitimi Programları”. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi* 12/1 (28 Haziran 2021), 234-257. <https://doi.org/10.51460/baebd.756333>
- Yurdakul, Ali. “Değer Kavramı ve Değerler Eğitimi”. *Türk Medeniyeti* 1/2 (Temmuz 2020), 14-20.

EKLER

Ek 1: Siber İnsani Değerler Ölçeği (i-değer Ölçeği)

Aşağıdaki ifadeler internet kullanıcılarının sosyal medyada ortamındaki insani değer odaklı bazı davranışlarını oluşturmaktadır. Her bir ifadeyi inceleyerek, ifadenin size uygunluğunu yandaki seçeneklerden birini işaretleyerek belirtiniz. Lütfen ifadeleri dikkatlice okuyarak görüşünüze en uygun olan seçeneği işaretleyiniz.		Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
		1	2	3	4	5
1	Sosyal medyadaki kullanıcıların tüm paylaşımlarına (yazı, resim, video vb.) saygı duyarım.					
2	Sosyal medyada paylaşımda bulunurken toplumsal hassasiyetleri dikkate alırım.					
3	Tüm sosyal medya kullanıcılarının paylaşımlarını önemserim.					
4	Sosyal medyadaki paylaşımlarımın arkasında dururum/paylaşımlarımı silmem.					
5	Sosyal medyada da günlük hayatta da aynı kişiyimdir.					
6	Sosyal medyadaki paylaşımlarım gerçek düşüncelerimi olduğu gibi yansıtır.					
7	Sosyal medyada paylaşımlarıma yapılan her türlü yorumu anlayışla karşılarım.					
8	Arkadaşlarımı gündeme ilişkin sosyal medyadaki fikir ve paylaşımları nedeniyle yargılamam.					
9	Sosyal medyada birilerinin zarar görmesine neden olacak paylaşımlar yapmaktan kaçınırım.					
10	Sosyal medyada başkaları hakkında asılsız/gerçek dışı bilgiler içeren paylaşımlarda bulunmam.					
11	Gündem ne olursa olsun sosyal medyada bulunduğum ortamlara gerilim ve öfke bulaştırmam.					
12	Sosyal medyada ait olduğum topluluğun yönelimleri Doğrultusunda insanları kışkırtacak paylaşımlarda bulunmam.					
13	Sosyal medyada karşılaştığım sorunları çözmek için önce kendimi karşı tarafın yerine koyarım.					
14	Doğal afet veya toplumu sarsan bir olay olduğunda Sosyal medyada toplumsal dayanışmanın önemini vurgulayan birleştirici paylaşımlarda bulunurum.					
15	Sosyal medyada yürütülen yardım faaliyetlerine aktif destek veririm.					

Kaynak: Kılıçer, Kerem vd. “Cyber human values scale (i-value): the study of development, validity and reliability”. *Internet Research* 27/5 (01 Ocak 2017), 1255-1274.
<https://doi.org/10.1108/IntR-10-2016-0290>

Ek 2: Ergenler için Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği

Açıklama; Saygıdeğer katılımcı, aşağıda verilen ifadeleri son 1 yıldaki sosyal medya (MySpace, Facebook, Bebo, LinkedIn, Tumblr, Bloglar, Instagram, WhatsApp, Viber, Line, Tango, Snapchat, Wikipedia, Podcast Apple iTunes, Forumlar, YouTube, Twitter, vb.) kullanımınızı düşünerek işaretleyiniz.		Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen/ara sıra	Çoğunlukla	Her zaman
		1	2	3	4	5
1	Sosyal medyayı kullanmadığımda sinirli, endişeli veya üzgün olurum.					
2	Aklımda sürekli sosyal medya yaptığım veya yapacağım etkinlikler vardır.					
3	Sosyal medyayı çok kullandığım için sinema, tiyatro, müzik, spor gibi diğer etkinliklere veya hobilerime zamanım kalmıyor.					
4	Sosyal medyada gezinirken “biraz daha” diyerek süreyi uzatırım.					
5	Sosyal medya iş, okul veya aile hayatımı olumsuz etkilemesine rağmen sosyal medyayı kullanmaya devam ediyorum.					
6	Sosyal medya kullanımımı kontrol etmeye, azaltmaya veya durdurmaya çalışırken zorlanıyorum.					
7	Kendimi mutlu hissetmek için sosyal medyayı daha fazla kullanırım.					
8	Sosyal medyada harcadığım zaman miktarını ailemden veya çevremdeki insanlardan gizlerim.					
9	Sosyal medyada harcadığım süre yüzünden insanlarla (aile, arkadaş ve sosyal çevre) ilişkilerimde ciddi çatışmalar yaşarım.					

Kaynak: Özgenel, M., Canpolat, Ö. ve Ekşi, H. (2019). Ergenler için Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği (ESMBÖ): Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 6, 629–662. <http://dx.doi.org/10.15805/addicta.2019.6.3.0086>

ÖZ GEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Sena HALLAÇ EMCİ

Bildiği Yabancı Diller :İngilizce

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	DKAB Öğretmenliği	Bursa Uludağ Üniversitesi	2017
Y. Lisans	Disiplinlerarası Değerler Eğitimi	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	2024

Görevler :

Görev Unvanı	Görev Yeri	Yıl
Öğretmen	Zonguldak Erdemir Anadolu Lisesi	2020-2024
Öğretmen	Kocaeli Gebze Sultanorhan Ortaokulu	2024

Eserler:

A. Uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

A1.

B. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında (proceedings) basılan bildiriler:

B1.

C. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar veya kitaplardaki bölümler:

C1. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar:

C1.1.

C2. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplardaki bölümler:

C2.1.....

D. Ulusal hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

D1.....

E. Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında basılan bildiriler:

E1 Attend the 16th International Congress Scientific Research China to Adriatic held online and in-person on July 12-14, 2024/ Adilcevaz, Bitlis, Türkiye with an oral presentation entitled.The Human Effects of Social Media Use Among High School Students Examining The Impact on Values

F. Sanat ve tasarım etkinlikleri:

F1.....

G. Diğer yayınlar: (Yukarıdaki maddelerde yer alan başlıklardaki kategorilere girmeyen ve belirtilmek istenen tüm eserler bu maddenin altında belirtilecektir.)

G1.....

